

# INTELLEKTUAALNE OMAND JA ANDMEKAITSE

Autoriõigus: Tanel Õunapuu 2010  
Viimati muudetud 02.09.2010

## Tähelepanu!

Loengumaterjal on mõeldud kasutamiseks abimaterjalina Tallinna Ülikooli üliõpilastele 2010. sügissemestril õppeaine „Intellektuaalne omand ja andmekaitse“ raames. Materjal annab ülevaate põhilistest teemadest, kuid ei sisalda näiteid, põhjendusi ja kaasuseid, mida käsitletakse vahetult loengutes ja seminarides.

Õppematerjali tohib levitada üksnes tervikuna ja säilitades viite autorile ning käesoleva hoiatuse.

## INTELLEKTUAALSE OMANDI MÕISTE, LIIGID, PRINTSIIBID

Järjest enam tõuseb materiaalse vara kõrval hinda immateriaalne vara, millega tehingute tegemiseks ja väärtuse kaitsmiseks on vaja üldisi kokkuleppeid ja reegleid. Sellistele reeglitele tuginevat õiguste kogumit võibki kõige üldisemalt pidada intellektuaalseks omandiks.

Intellektuaalne omand kui institutsioon hõlmab **õiguslikult kaitstavaid** loometöö tulemusi, millega saab nagu asjadega tehinguid teha ja õiguste kaitseks vastavalt õigusaktidele välja astuda.

Laiem mõiste intellektuaalne kapital tähistab üldiselt kõiki isiku mittevaralisi väärtusi, mis **ei ole õiguslikult kaitstud**, nt oskused, teadmised, suhted jne.

Intellektuaalse omandi legaaldefiniitsioon tuleneb Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni (WIPO) asutamise konventsiooni artiklist 2 (viii).

WIPO asutamise konventsioon sõlmiti Stockholmis 14.07.1967 ja jõustus 26.04.1970. Eesti ratifitseeris konventsiooni 1993. aastal.

Art 2 VII : Intellektuaalne omand sisaldab õigusi seoses:

- kirjandus- ja kunstiteoste ning teadustöödega,
- esituskunstnike poolt teoste esitamiseks, fonogrammidega, raadio- ja televisiooniülekannetega,
- leiutistega kõigis inimtegevuse valdkondades,
- teaduslike avastustega,
- tööstusnäidistega,
- kaubamärkidega, teenindustunnustega, kaubanduslike nimede ja tähistega,
- kaitsega kõlvatu konkurendi vastu,

ja kõiki teisi õigusi, mis tulenevad intellektuaalsest tegevusest tööstuse, teaduse, kirjanduse ja kunsti alal.

Eesti seadustes kasutatakse mõisteid intellektuaalne vara (võlaõigusseadus) ja intellektuaalne omand (karistusseadustik).

Põhiseaduse järgi on autoril võõrandamatu õigus oma loomingule ning riik kaitseb neid õigusi. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni (1948) kohaselt on igal inimesel õigus oma moraalsete ja materiaalsete huvide kaitsele, mis tulenevad tema mis tahes teaduslikust, kirjanduslikust ja kunstilisest tulemusest, mille autoriks ta on.

Inimese loometegevuse tulemused on väga mitmekesised, ulatudes traditsioonilisest kirjanike, kunstnike ja heliloojate loomingust erinevate teaduste ja tehnoloogiateni. Selle mitmekesisuse tõttu on ka intellektuaalomandi kaitseks loodud erinevaid võimalusi.

Intellektuaalomandi õigused võivad kuuluda näiteks:

- kaubamärgi omanikule,
- teose autorile,
- leiutise autorile või omanikule,
- tööstusdisainlahenduse autorile või omanikule,
- lepingu alusel õigused saanud isikule,
- tööandjale,
- õigusjärglasele,
- riigile.

Sageli aetakse segamini asjaõiguslik omand ja intellektuaalne omand. Nende kahe peamine vahe seisneb selles, et objekt, mille suhtes õigusi teostada saab, on ühel juhul füüsiliselt eksisteeriv asi, teisel juhul kaitstakse loometöö tulemust.

## **IO printsiibid**

Erinevalt asjaõiguslikust omandist on intellektuaalne omand alati **seotud territooriumiga**, st kehtib vaid riikides, kus vastavad õigused on tekkinud. Üldpõhimõte: iga riik on vaba otsustama, kuidas IOd tunnustab. Väljapoole koduriiki laienevad õigused üksnes rahvusvaheliste lepingute alusel.

Tähtsamad rahvusvahelised lepingud:

Tööstusomandi kaitse Pariisi konventsiooni (1967, 1979), Ajalooliselt esimene ja kõige tähtsam tööstusomandi reguleeriv konventsioon. Sõlmiti 1883, hiljem korduvalt parandatud. Eesti liitus 1924 ja taasliitus 1994 ning sai uuesti liikmeks konventsiooni alusel moodustatud Rahvusvahelises Tööstusomandi Kaitse Liidus.

Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon (1886), millega Eesti ühines 1927. aastal ja taasühines 26. oktoobril 1994.

Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) asutamislepingu lisa 1C Intellektuaalse omandi õiguste kaubandusaspektide leping (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights) ehk TRIPS-leping. Eesti ühines WTO-ga 1999. aastal.

WIPO autoriõiguse leping (WCT, 1996), millega Eesti ühines 16.07.2006.

[Ülemaailmne autoriõiguse konventsioon](#) (Universal Copyright Convention, 1952). NSV Liit ühines sellega 1973. aastal, Eesti pole ühinenud.

[Patendikoostööleping](#) (*Patent Cooperation Treaty*, PCT 1970, 1979, 1984), Eesti liitus 1994

Samuti on IO **alati tähtjaline** ehk õigused kehtivad kindla aja jooksul. Pärast teatud perioodi möödumist ei ole teose või leiutise autoril enam oma loometööle ainuõigust ning mõnede eranditega (isiklikud õigused) võivad seda ühtsetel alustel kasutada kõik.

Intellektuaalse omandi puhul on alati olulise tähtsusega tekkimise ja avaldamise hetk, kusjuures sageli pole vahet, millises vormis seda tehakse.

## **IO liigid**

### **1. Autoriõigus**

Kirjandus-, kunsti- ja teadusteoste autorite õigus oma teostele. Autoriõigusega kaitstakse ka arvutiprogramme kui kirjalikke teoseid ning andmebaase kui teoste või informatsiooni kogumikke. Autoriõigus tekib automaatselt teose loomise hetkel ja seda ei pea kuidagi registreerima ega märgistama.

### **2. Autoriõigusega kaasnevad õigused**

**Esitajaõigused** – Muusikute, tantsijate, näitlejate jne õigus oma esitusele.

**Raadio- ja televisiooniorganisatsiooni õigused** – Õigus saateid salvestada, kopeerida, levitada.

**Fonogrammi (helisalvestise) tootja õigused** - isik, kelle algatusel ja vastutusel toimub teose esitamisest lähtuva heli või muu heli esmakordne õiguspärane salvestamine.

**Andmebaasi tegija õigused (sui generis)** - Andmebaasi tegijale eriõigused tema poolt tehtud investeeringu kaitseks (andmebaas võib olla kaitstud ka autoriõigusega).

### **Filmi esmasalvestus**

**Varem avaldamata teos, mis pärast autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemist esimesena õiguspäraselt avaldatakse**

**Mittekaitstava teose kirjanduskriitiline või teaduslik väljaanne**

### **3. Tööstusomand**

Tööstusomand on üldmõiste, mis hõlmab eelkõige õigusi, mis tuleb kanda riiklikusse registrisse, kuid ka muid muid ettevõtluse ja tööstusega seotud õigusi.

### **Tööstusomandi liigid**

**Leiutis** - Leiutis on mingi tehnilise probleemi varem kasutamata lahendus. Seaduses pole defineeritud leiutise täpset mõistet, öeldud on, et leiutise objektiks võib olla seade, meetod, aine või

nende kombinatsioon. Eestis saab leiutisele õiguskaitset taotleda **patendi** või **kasuliku mudeli** registreerimisega.

**Geograafiline tähis** - Kaitse hõlmab tooteid või teenuseid, mis on pärit teatud piirkonnast ja millel on oluline omaduslik seos selle piirkonnaga.

**Tööstusdisain** - Tööstusdisainilahendus on toote tasapinnaline või ruumiline kujundus, mis on toodet vaadates väliselt nähtav.

**Kaubamärk** - Märk, millega eristatakse tooteid ja teenuseid. Jaguneb: registreeritud ja üldtuntud kaubamärk.

**Mikrolülituse topoloogia** - Mikrolülituse elementide vaheliste ühenduste mis tahes viisil väljendatud kolmemõõtmelise paigutuse kujutis (pooljuhttoote ühendusskeem).

**Taimesordid** - Aretajaõigused antakse juhul, kui sort on uus, eristatav, ühtlik ja püsiv. Aretajal on õigus panna sordile nimi.

**Ärinimi** - Ärinimi ehk firma on äriregistrisse kantud nimi, mille all ettevõtja tegutseb.

**Domeeninimi** - Interneti aadressi kasutamise reeglid määrab harilikult tippdomeeni valdaja, kuid alati tuleb lähtuda kaubamärgi-, ärinime- ja konkurentsioigustest.

**Kõlvatu konkurents** - Ebaaus äritegevus, heade kommete ja tavade vastuolus olevad teod, sealhulgas: eksitava teabe avaldamine, avaldamiseks esitamine, tellimine, konkurendi või tema kauba halvustamine; konfidentsiaalse teabe kuritarvitamine, konkurendi töötaja või esindaja ärakasutamine.

## **Tähtsamad IO organisatsioonid**

### **Rahvusvahelised**

World Intellectual Property Organization (WIPO)  
Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsioon  
[www.wipo.int](http://www.wipo.int)

International Intellectual Property Alliance (IIPA)  
Rahvusvaheline Intellektuaalomandi Liit  
[www.iipa.com](http://www.iipa.com)

European Patent Office (EPO)  
Euroopa Patendiamet  
[www.european-patent-office.org](http://www.european-patent-office.org)

Office of Harmonization for the Internal Market (OHIM)  
Siseturu Ühtlustamise Amet  
[www.oami.eu.int](http://www.oami.eu.int)

## Eesti

Patendiamet  
Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium  
Kultuuriministeerium

Lisaks veel erinevad sihtasutused ja mittetulundusühingud, kes esindavad teatud valdkonnas tegutsevate isikute huvisid. Nt BSA Eesti, Eesti Autorite Ühing, Eesti Esitajate Liit, Autorihüvitusfond jne.

## AUTORIÕIGUS

Autoriõigus kui õiguse instituut arenes välja koos trükioskuse levikuga. Suurim muutus toimus 1886. aastal, kui sõlmiti Berni kirjandus ja kunstiteoste kaitse konventsiooni. Eesti Vabariik liitus sellega 1927 ja taasliitus 1994. aastal. Nõukogude ajal reguleeris valdkonda ENSV tsiviilkoodeksi 4. osa. Eesti esimene autoriõiguse seadus (AutÕS) võeti vastu 1992. aastal. Täna kehtib sama seaduse 22. redaktsioon<sup>1</sup>.

Mõistel autoriõigus on kaks tähendust:

1. Autoriõigus kui õiguse instituut, normistik, mis kaitseb autorite õigusi.
2. Autoriõigus kui teose autori õiguste kogum: varalised ja isiklikud õigused.

### Kaitse piirid

Autoriõigus ei aita, kui objekti väärtus seisneb idees, mitte vormis. Nt tarkvara loogika ja idee, teoste süžee, telesaadete formaadid (kaitstud on stsenaarium ja kujundus) jne.

Reprodutseerimine on muutunud lihtsaks ja massiliseks. Mõnes valdkonnas on autori loata kopeerimine muutunud tavaks. Vaidluste korral on palju probleeme rikkumise ja süü tõendamisega.

Autoriõigus ei kaitse õigusi:

- 1) ideedele, kujunditele, mõistetele, teooriatele, protsessidele, süsteemidele, meetoditele, kontseptsioonidele, printsiipidele, avastistele, leiutistele jms intellektuaalse tegevuse resultaatidele, mis on kirjeldatud, selgitatud või muul viisil väljendatud teoses;
- 2) rahvaloominguteoste;
- 3) õigusaktidele ja haldusdokumentidele (seadused, seadlused, määrused, põhimäärused, juhendid, käskkirjad) ning nende ametlikele tõlgetele;
- 4) kohtulahenditele ning nende ametlikele tõlgetele;
- 5) riigi ametlikele sümbolitele ja organisatsioonide sümboolikale (lipud, vapid, ordenid, medalid, märgid jne);
- 6) päevauudistele;
- 7) faktidele ja andmetele;
- 8) ideedele ja põhimõtetele, millele rajanevad arvutiprogrammi elemendid, kaasa arvatud programmi kasutajaliidese aluseks olevad ideed ja põhimõtted.

### Autor

Autor on füüsiline isik, kelle loometöö tulemusel teos tekkis. Nagu kõik inimesed on millegi

---

<sup>1</sup> RT 1992, 49, 615; RT I 2008, 18, 123

omanikud, on kõik inimesed ka autorid.

Kui mitu autorit loovad teose ühiselt on tegemist **ühise autorsusega**, mis jaguneb:

- **ühisautorsus**, kui teoses ei saa piiritleda autorite panust
- **kaasautorsus**, kui panus on teoses piiritletav.

Eestis ei saa autor olla juriidiline isik. Küll saab juriidiline isik õigusi lepingu või seaduse alusel teostada.

## Teos

Autoriõigused tekivad teosele kolmel tingimusel:

1. **originaalne** (autori enda intellektuaalse loominguga tulemus, ei pea olema maailmas uudne),
2. väljendatud **objektiivses vormis**, vormi kaudu tajutav,
3. **reprodutseeritav** kas vahetult või mingi tehnilise vahendi abil.

Autoril tekib õigus oma teosele selle loomise hetkest, sõltumata sellest, mis eesmärgil ja vormis see loodi. Õigus tekib ka avaldamata teostele ja pooleli olevatele teostele.

Teos loetakse looduks hetkel, mil see on väljendatud mingis objektiivses, tajumist ja reprodutseerimist või fikseerimist võimaldavas vormis.

Autor ei pea õiguste tekkimiseks täitma ühtegi formaalsust. Teose tähistamine on vabatahtlik ja ei oma õiguslikku tähendust.

## Autorsuse eeldamine

Kui keegi väidab, et teos ei ole kaitstav, siis peab vaidlustaja seda ka tõendama (AutÕS § 4 lg 6).

Kui keegi vaidlustab teose autorsuse, kohustub vaidlustaja seda ka tõendama (§ 29 lg 1).

## Õiguste sisu

Mandri-Euroopa õigussüsteemis moodustavad autori õiguste sisu isiklikud ja varalised õigused. Anglo-Ameerika õigussüsteem käsitleb üksnes varalisi õigusi.

## Isiklikud õigused

Isiklikud õigused on autorist lahutamatud ja neid ei saa loovutada ehk üle anda. Siiski saab kokku leppida nende teostamise viisis.

1. **Õigus autorsusele** - esineda üldsuse ees teose loojana ja nõuda teose loomise fakti tunnustamist teose autorsuse seostamise teel tema isiku ja nimega teose mis tahes kasutamisel
2. **Õigus autorinimele** - otsustada, millisel viisil peab olema tähistatud autori nimi teose kasutamisel - kas autori kodanikunimega, autorimärgiga, varjunimega (pseudonüümiga) või ilma nimeta (anonüümselt).
3. **Õigus teose puutumatusse** - teha ise või lubada teha teistel isikutel teoses endas, tema pealkirjas (nimetuses) või autorinime tähistuses mis tahes muudatusi ning õigus vaidlustada ilma autori nõusolekuta tehtud muudatusi.
4. **Õigus teose lisadele** - lubada lisada oma teosele teiste autorite teoseid (illustatsioone,

eessõnasid, järelsõnasid, kommentaare, selgitusi, uusi osasid jms).

5. **Õigus autori au ja väärkuse kaitsesele** - vaidlustada mis tahes moonutusi ja teisi ebatäpsusi teoses endas, selle pealkirjas või autorinime tähistamises ning autorile või tema teosele antud hinnanguid, mis kahjustavad autori au ja väärkust (õigus autori au ja väärkuse kaitsesele).
6. **Õigus teose avalikustamisele** - otsustada, millal teos on valmis üldsusele esitamiseks.
7. **Õigus teose täiendamisele** - oma avalikustatud teost täiendada ja parandada.<sup>2</sup>
8. **Õigus teos tagasi võtta** - nõuda teose kasutamise lõpetamist.
9. **Õigus kõrvaldada autorinimi** - nõuda oma autorinime kõrvaldamist kasutatavalt teoselt.

## Varalised õigused

Autori varalised õigused on üleantavad kas üksikute õigustena või õiguste kogumina, kas tasu eest või tasuta.

1. **Õigus teose reprodutseerimisele** - Reprodutseerimiseks loetakse teosest või teose osast ühe või mitme ajutise või alalise koopia otsest või kaudset tegemist mis tahes vormis või mis tahes viisil.
2. **Õigus teose levitamisele** - Levitamiseks loetakse teose või selle koopia omandiõiguse üleandmist või üldsusele kasutada andmist mis tahes viisil, sealhulgas rentimist ja laenutamist, välja arvatud arhitektuuriteose ja tarbekunstiteose rentimine ja laenutamine.
3. **Õigus teose tõlkimisele**
4. **Õigus teose töötlemisele** - teha teosest kohandusi (adaptasioone), töötlusi (arranžeringuid) ja teisi töötlusi
5. **Õigus teoste kogumikele** - koostada ja välja anda oma teoste kogumikke ja süstematiseerida oma teoseid
6. **Õigus avalikule esitamisele** - teost avalikult esitada kas elavas või tehniliselt vahendatud ettekandes
7. **Õigus teose eksponeerimisele** - teost üldsusele näidata. Teose eksponeerimine tähendab teose või tema koopia näitamist kas vahetult või filmi, slaidi, televisiooni või mis tahes muu tehnilise vahendi või protsessi abil
8. **Õigus teose edastamisele** - edastada teos raadio, televisiooni ja satelliidi kaudu ning taasedastada kaabellevivõrgu kaudu, samuti suunata teos üldsusele muude tehnikavahendite vahendusel
9. **Õigus teose üldsusele kättesaadavaks tegemisele** - teha teos üldsusele kättesaadavaks sellisel viisil, et isikud saavad teoseid kasutada nende poolt individuaalselt valitud kohas ja ajal.
10. **Õigus teostada oma projekt** – arhitektuurne, disaini-, tarbekunstiteose jms projekt.
11. **Õigus kasutada arvutiprogrammi** - Arvutiprogrammi autorile kuulub ainuõigus arvutiprogrammi füüsiliseks kasutamiseks ja valdamiseks ärilisel eesmärgil.

Teise isiku teost tohib kasutada vaid autori loal ja tasu maksmisel. Kuna selline paindumatu kord

---

<sup>2</sup> Nimekirjas viimase kolme õiguste teostamine toimub autori kulul ning autor on kohustatud hüvitama kahju, mis tekib isikul, kes teost kasutas.

pidurdaks aga üldist majanduse ja teaduse arengut, on seaduseandja kehtestanud sellest reeglist ka mõned erandid, mis siiski ei tohi olla vastuolus teose tavapärase kasutamisega ega kahjusta põhjendamatult autori huve.

## **Õiguste kehtivus**

Autoriõigus kehtib autori kogu eluaja jooksul ja 70 aastat pärast tema surma, olenemata kuupäevast, millal teos on õiguspäraselt avalikustatud.

Ühise autorsuse korral kehtib autoriõigus teisi autoreid üleelanud ühise autori eluajal ja 70 aastat pärast tema surma.

Autoriõigus kollektiivsele teosele ja töökohustuste täitmise korras loodud teosele kehtib 70 aastat pärast selle teose õiguspärasest avalikustamist.

Tähtaja kulgemine algab autori surma-aastale järgneva aasta 1. jaanuarist.

Teose autorsus, autori nimi, autori au ja väarikus ning teose pealkiri on kaitstud tähtajatult.

## **AUTORIÕIGUSEGA KAASNEVAD ÕIGUSED**

Autoriõigusega kaasnevad õigused ehk naabrusõigused tuginevad harilikult varem eksisteerinud õigusele ja tekivad läbi autoriõiguse kasutamise. Näiteks, kui pianist kannab ette muusikateose, siis kasutab ta helilooja autoriõigusi samas saades juriidiliselt eraldiseisva kaitse enda esitusele.

Autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamine autori või tema õigusjärglase autoriõiguse teostamist.

Kaasnevad õigused kestavad, vastavalt liigile, 50 aastat alates esimesest esitamisest, edastamisest või jäädvustamisest.

## **Esitajaõigused**

Teose esitajaks loetakse näitlejat, lauljat, muusikut, tantsijat, muud isikut või kollektiivi, kes näitleb, laulab, deklameerib, mängib muusikariistal või muul viisil esitab kirjandus-, kunsti- või rahvaloominguteoseid või juhendab teisi isikuid teoste esitamisel, aga samuti isikut, kes esitab estraadi-, tsirkuse-, nukuteatri- jms numbreid.

Teose esitajal tekivad teose esituse (interpretatsiooni) suhtes isiklikud ja varalised õigused. Vt AutÕS § 66 ja 67.

Näiteks on esitajal õigus lubada või keelata esituse salvestamist, esituse heli ja kujutise eraldi kasutamine juhul, kui need on salvestatud koos ja moodustavad ühtse terviku, salvestuse reprodutseerimine jms.

Esituse kasutamiseks peab olema esitaja kirjalik luba, kui esitajaid on mitu, siis nende esindaja luba.

## **Raadio- ja televisiooniorganisatsiooni õigused**

Raadio- ja televisiooniorganisatsioonil on ainuõigus lubada ja keelata:

- 1) saate taasedastamine;
- 2) saate salvestamine;
- 3) saate salvestise reprodutseerimine;
- 4) saate üldsusele suunamine juhul, kui selline suunamine toimub kohas, mis on üldsusele avatud sisenemistasu eest;
- 5) saate salvestise üldsusele kättesaadavaks tegemine sellisel viisil, et isikud saavad saadet kasutada nende poolt individuaalselt valitud kohas ja ajal;
- 6) saate salvestise levitamine üldsusele.

**Fonogrammi (helisalvestise) tootja õigused** - Fonogrammi (helisalvestise) tootja on füüsiline või juriidiline isik, kelle algatusel ja vastutusel toimub teose esitamisest lähtuva heli või muu heli esmakordne õiguspärane salvestamine.

Fonogrammitootjal on ainuõigus lubada ja keelata:

- 1) fonogrammi reprodutseerimine;
- 2) fonogrammi koopiate importimine;
- 3) fonogrammi levitamine üldsusele;
- 4) fonogrammi koopiate rentimine või laenutamine;
- 5) fonogrammide üldsusele kättesaadavaks tegemine sellisel viisil, et isikud saavad fonogrammi kasutada nende poolt individuaalselt valitud kohas ja ajal.

Helisalvestise tootjal on õigus nõuda fonogrammi üldsusele suunamise eest tasu, kusjuures tasu maksab see, kes üldsusele suunab.

Õigus tasu koguda on tootjal endal või tema esindajal. Eestis on kollektiivseks esindajaks MTÜ Eesti Fonogrammitootjate Ühing.

### **Filmi esmasalvestus**

Filmi esmasalvestuse tootjal on muuhulgas õigus lubada ja keelata filmi reprodutseerimine, levitamine üldsusele; koopia rentimine või laenutamine; üldsusele kättesaadavaks tegemine.

### **Varem avaldamata teos, mis pärast autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemist esimesena õiguspäraselt avaldatakse**

Isikul, kes pärast autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemist esimesena õiguspäraselt avaldab või suunab üldsusele varem avaldamata teose, on 25 aasta jooksul sellise teose autori varaliste õigustega võrdsed õigused sellele teosele.

### **Mittekaitstava teose kirjanduskriitiline või teaduslik väljaanne**

Isikul, kes annab välja autoriõigusega mittekaitstava teose kirjanduskriitilise või teadusliku väljaande, on 30 aasta jooksul autori varaliste õigustega võrdsed õigused sellele väljaandele.

## **ANDMEBAASI TEGIJA ÕIGUSED**

Kuna andmebaasi väljatöötamine nõuab suuri investeeringuid, samas kui selle kasutamine ja kopeerimine on väga lihtne, asuti 1990. aastatel välja töötama iseseisvat õigusnormistikku andmebaaside tegijate õiguste kaitsmiseks.

Andmebaasi tegija õigused võivad olla kaitstud autoriõigusega, kui andmebaas vastab teose

nõuetele ja/või iseseisvalt vastavalt autoriõiguse seaduses sätestatud eriõigustele (sui generis).

Andmebaaside õiguskaitsset reguleerivad:

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 96/9/EÜ andmebaaside õigusliku kaitse kohta;

Autoriõiguse seadus (IO aspektid)

Avaliku teabe seadus (andmekaitse aspektid)

## **Mõiste**

Autoriõiguse seaduse kohaselt on andmebaas teoste, andmete või muu materjali süstemaatiliselt või meetodiliselt korraldatud kogu, mis on individuaalselt kasutatav elektrooniliste või muude vahendite abil. Andmebaasi mõiste ei hõlma selle tegemiseks ega käivitamiseks vajaminevat arvutiprogrammi.

Avaliku teabe seaduse järgi on andmekogu riigi, kohaliku omavalitsuse või muu avalik-õigusliku isiku või avalikke ülesandeid täitva eraõigusliku isiku infosüsteemis töödeldavate korrastatud andmete kogum, mis asutatakse ja mida kasutatakse õigusaktis sätestatud ülesannete täitmiseks.

## **Andmebaasi tegija**

Andmebaasi tegija on isik, kes on teinud kas laadilt, väärtuselt või suuruselt olulise **investeeringu** selle andmebaasi sisuks olevate andmete kogumiseks, omandamiseks, kontrollimiseks, süstematiseerimiseks või kättesaadavaks tegemiseks.

## **Andmebaasi tegija õigused**

Andmebaasi tegijale kuulub õigus lubada ja keelata andmebaasi kasutamist ning saada kasutamise eest poolte vahel kokkulepitud tasu.

Ainult andmebaasi tegija nõusolekul on lubatud:

- 1) väljavõtte tegemine andmebaasist või selle olulisest osast. Väljavõtte tegemiseks loetakse andmebaasi kogu sisu või selle olulise osa mis tahes viisil või mis tahes vormis ajutine või alaline ülekandmine teise väljendusvormi;
- 2) andmebaasi või selle olulise osa taaskasutamine, st andmebaasi sisu või selle olulise osa avalikustamine üldsusele .

Need õigused kuuluvad andmebaasi tegijale, olenemata sellest, kas andmebaasi ennast või tema sisu kaitstakse ka autoriõigusega või muude õigusaktide alusel.

Andmebaasi õiguspärasel kasutajal on õigus teha väljavõtteid ja taaskasutada igal eesmärgil üldsusele mis tahes viisil õiguspäraselt avalikustatud andmebaasi sisuks olevaid kvantiteedilt või kvaliteedilt mitteolulisi osi.

Üldsusele avalikustatud andmebaasi õiguspärane kasutaja ei tohi kahjustada andmebaasis sisalduvate teoste või muu materjali suhtes tekkinud autoriõigust või autoriõigusega kaasnevaid õigusi. Samuti ei tohi teha tegusid, mis on vastuolus andmebaasi tavapärase kasutamisega või kahjustavad põhjendamatult andmebaasi tegija seaduslikke huve.

Õiguspärane kasutaja võib ilma andmebaasi tegija nõusolekuta ja tasu maksmiseta teha väljavõtteid andmebaasi sisu olulisest osast või seda taaskasutada juhul, kui:

- 1) mitte-elektronilise andmebaasi sisust tehakse väljavõtte isiklikeks vajadusteks;
- 2) koos andmebaasi avaldamisallika kohustusliku äranäitamisega tehakse andmebaasist väljavõtte illustreeriva materjalina õppe- või teadusliku uurimistöö eesmärkidel, nende eesmärkidega

motiveeritud mahus ja tingimusel, et selline kasutamine ei taotle ärilisi eesmärke;  
 3) väljavõtte tegemine või taaskasutamine toimub avaliku julgeoleku, haldustegevuse või õigusemõistmise käigus ulatuses, mis vastab ühiskondliku julgeoleku kaitse, haldusfunktsioonide teostamise ja õigusemõistmise eesmärkidele.

### **Õiguste kaitse tähtaeg**

Andmebaasi tegija õigused tekivad andmebaasi valmimise päeval, milleks on andmebaasi tegemise lõpetamise päev. Andmebaasi tegija õigused kehtivad 15 aastat, arvates andmebaasi valmimise päevale järgneva aasta 1. jaanuarist.

Kui andmebaasi tegija investeerib olulisel määral andmebaasi muutmisse ja andmebaas oluliselt muutub, hakkab 15aastane tähtaeg uuesti jooksmas.

## **TEOSTE VABA KASUTAMINE**

Autoril on ainuõigus igal moel ise oma teost kasutada, lubada ja keelata oma teose samaviisilist kasutamist teiste isikute poolt ja saada tulu oma teose sellisest kasutamisest, välja arvatud autoriõiguse seaduse IV peatükis ettenähtud juhud.

Autori õiguste teostamist tohib ilma autori loata piirata üksnes juhul, kui see on seaduses otseselt sätestatud.

Teose kasutamiseks ilma autori loata ja tasu maksmiseta peab olema täidetud **kolm tingimust**:

1. ei ole vastuolus teose tavapärase kasutamisega,
2. ei kahjusta põhjendamatult autori seaduslikke huve,
3. on seaduses otseselt ettenähtud.

Isiklikuks kasutamiseks tohib teost loata kopeerida ainult füüsiline isik, kes ei taotle ärilisi eesmärke ja juhul, kui on täidetud eelmises lõigus nimetatud nõuded.

Isikliku kasutamise eesmärkidel ei tohi reprodutseerida:

- 1) arhitektuuri- ja maastikuarhitektuuriteoseid;
- 2) piiratud tiraažiga kujutava kunsti teoseid;
- 3) elektroonilisi andmebaase;
- 4) arvutiprogramme (erandid vt AutÕS § 24 ja 25 )
- 5) fotokopeerida noote.

### **Teaduslikel, hariduslikel, informatsioonilistel ja õigusemõistmise eesmärkidel kasutamine**

Autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kindlasti viidates, on lubatud:

1) õiguspäraselt avaldatud teose **tsiteerimine ja refereerimine** motiveeritud mahus, järgides refereeritava või tsiteeritava teose kui terviku mõtte õige edasiandmise kohustust. Tsiteerimine tähendab teose sõnasõnalist kasutamist, refereerimine mõtte edasi andmist.

2) teose kasutamine **illustreeriva materjalina õppe- ja teaduslikel eesmärkidel** motiveeritud mahus ja tingimusel, et selline kasutamine ei taotle ärilisi eesmärke;

3) **reprodutseerimine õppe- ja teaduslikel eesmärkidel** motiveeritud mahus haridus- ja

teadusasutustes, mille tegevus ei taotle ärilisi eesmärke;

4) päevasündmuste kajastamisel sündmuste käigus nähtud või kuulnud teose ajakirjanduses reprodutseerimine ja üldsusele suunamine motiveeritud mahus, vormis ja ulatuses, mis vastab päevasündmuste kajastamise vajadusele;

5) teose reprodutseerimine õigusemõistmise või avaliku julgeoleku tagamise eesmärgil ulatuses, mis vastab õigusemõistmise või avaliku julgeoleku tagamise eesmärkidele;

6) teose reprodutseerimine, levitamine ja üldsusele suunamine puuetega inimeste huvides viisil, mis on otseselt seotud nende puudega, tingimusel et selline kasutamine ei taotle ärilisi eesmärke. Autori nõusolekuta ei ole lubatud reprodutseerida, levitada ja kättesaadavaks teha teost, mis on spetsiaalselt loodud puuetega inimeste jaoks;

7) õiguspäraselt avaldatud teose kasutamine karikatuuris, paroodias sel eesmärgil motiveeritud mahus.

Motiveeritud mahu hindamisel tuleb kvantiteedi kõrval arvestada ka teose olemust ja eesmärki, arvestada vastava valdkonna tavasid ning lähtuda mõistlikkuse ja hea usu põhimõttest.

Erandina on lubatud on ka teoste **ajutine või juhuslik** reprodutseerimine, mis toimub **tehnilise protsessi lahutamatu ja olulise osana** ning mille eesmärk on **vahendada** teose edastamist võrgus kolmandate isikute vahel või teha võimalikuks teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti seaduspärane kasutamine ning millel puudub iseseisev majanduslik eesmärk.

### **Avalik esitamine**

Autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta on lubatud teose avalik esitamine õppeasutustes vahetus õppeprotsessis nende asutuste **õpetava personali ja õpilaste poolt** ning tingimusel, et kuulajaskonna või vaatajaskonna moodustavad õpetav personal ja õpilased või teised isikud, kes on otseselt seotud õppeasutusega, kus teost avalikult esitatakse.

### **Viitamine**

Tuleb ära näidata:

Autori nimi, kui see on teosel näidatud,  
teose nimetus (pealkiri),  
avaldamisallikas (nt väljaande nimetus, domeen, kirjastaja).

Vt näiteid Eesti standard: Informatsioon ja dokumentatsioon raamatu tiitellehel EVS-ISO 1086:2006

### **Vaba kasutamine autori loata, kuid tasu maksmisega**

Teatud juhtudel võib teoseid küll ilma autori loata kasutada, kuid autoril on siiski õigus sellise kasutamise eest tasu saada:

- audiovisuaalse teose ja teose helisalvestise kasutamine isiklikeks vajadusteks
- fotokopeerimine.

Sellistel juhtudel riik maksustab teatud tegevused ja jagab saadud raha iga-aastaselt kindlate

kriteeriumite alusel autoritele välja. Siia alla käivad nõ tühja kasseti tasu, koopiamasinamaks jne.

### **Andmebaasi vaba kasutamine**

Andmebaasi või selle koopia õiguspärasel kasutajal on õigus ilma autori nõusolekuta ja täiendavat autoritasu maksmata teostada kõiki tegusid, mis on vajalikud juurdepääsuks andmebaasi sisule ja selle sisu tavapäraseks kasutamiseks. Kui nimetatud isik on õigustatud kasutama andmebaasi ainult osaliselt, kohaldatakse käesolevas paragrahvis sätestatud ainult andmebaasi või selle koopia vastava osa suhtes. Lepingutingimus, mis piirab nimetatud õiguse teostamist, on tühine.

### **Arvutiprogrammi vaba kasutamine**

Kui litsentsilepinguga ei ole pooled teisiti kokku leppinud, on programmi õiguspärasel kasutajal õigus ilma programmi autori nõusolekuta programmi reprodutseerida, tõlkida, kohandada (adaptsioon) ning muul viisil ümber töötada ja saadud tulemusi reprodutseerida tingimusel, et see on vajalik:

1. programmi kasutamiseks seadmel või seadmetel, ulatuses ja **eesmärkidel, milleks programm omandati**;
2. programmis esinevate **vigade parandamiseks**.

Sõltumata kokkuleppest on arvutiprogrammi kasutajal ilma õiguste valdaja nõusolekuta õigus:

1. teha programmist varukoopia tingimusel, et see on vajalik arvutiprogrammi kasutamiseks või kadunud, hävinud või kasutamiskõlbmatuks muutunud programmi taastamiseks.
2. jälgida, uurida või katsetada arvutiprogrammi toimimist eesmärgil selgitada välja programmelemendi aluseks olnud ideed ja põhimõtted juhul, kui ta teeb seda programmi laadimise, esitamise, käitamise, ülekandmise või talletamise käigus, mille tegemiseks ta on õigustatud.

### **Arvutiprogrammi vaba pöördprojekteerimine (dekompileerimine)**

Programmi kasutajal on õigus ilma programmi autori nõusolekuta ja täiendava autoritasu maksmiseta reprodutseerida programmi ning seda tõlkida juhul, kui see on hädavajalik informatsiooni saamiseks algsest programmist sõltumatult loodud programmi ühilduvuse tagamiseks teiste programmidega, kui on täidetud järgmised tingimused:

- 1) seda teeb programmi õiguspärane kasutaja või tema ülesandel mõni teine vastavat luba omav isik;
- 2) programmide ühilduvust tagav informatsioon ei ole olnud käesoleva lõike punktis 1 nimetatud isikutele eelnevalt kättesaadav;
- 3) selline tegevus piirdub algse programmi osadega, mis on vajalikud ühilduvuse tagamiseks.

Informatsiooni, mis on saadud sellise tegevusega, ei tohi kasutada muuks otstarbeks.

Lepingud, milles lepitakse kokku nende õiguste teistsugustes teostamises on tühised.

### **Tööstusomandi vaba kasutamine**

Registreeritud kaubamärgi avaldamisel peavad autor ja kirjastaja tagama, et kaubamärgiomaniku nõudel oleks kaubamärgi juures hoiatustähis (KaMS § 14 lg 4).

Disaini õppeotstarbeline ärieesmärgita kasutamine - viidatud omanikule ja kasutamine ei kahjusta viimase huve (TDKS § 17 lg 4).

### **LINKIMINE**

Üldprintsip – linkimine on autori nõusolekuta lubatud, kui see ei kahjusta lingitava teose õiguste valdaja huvisid või põhjusta muul alusel kahju.

Eelkõige tuleb jälgida, et linkimine ei:

- põhjusta kõlvatut konkurentsi,
- eksita tarbijat,
- tekita kahju (saamata jäänud tulu),
- riku andmebaasi tegija õigusi,
- ei piira lingitava materjali ulatust (freiming),
- lähe möödu tehnilistest kaitsevahenditest või autoriseerimisest.

Linkimist iseseisvalt pole üheski Eesti seaduses reguleeritud ja selles valdkonnas on maailmas peetud palju kohtuvaidlusi, kus seisukohad on riigiti erinevad.

Näiteks oli Saksamaa ülemkohus seoses hüperlinkidega arvamisel, et teoseid ei reprodutseerita linkimise või süvalinkimise teel. Ameerika Ühendriikides toimunud Perfect 10 kohtuasjas Google'i ja Amazoni vastu oli kohus arvamisel, et teisel veebisaidil asuva täissuuruses pildiga linkimine, mis ei eelda originaalpildi reprodutseerimist, ei riku reprodutseerimisõigust. Kui mõned kohtud käsivad väikeste piltide reproduktioone, mis sisaldavad linke muudele Interneti-saitidele, reprodutseerimise ainuõiguse rikkumisena, siis Saksa kohus oli arvamisel, et pisipiltide kasutamine linkide loomiseks ei tekita autoriõigustega seotud vastutust, kui teos on Internetis avaldatud õiguste valdaja poolt või tema nõusolekul<sup>3</sup>

## TÖÖSTUSOMANDI ÕIGUSKAITSE

Tööstusomand jaguneb registreeritavaks (patent, kasulik mudel, kaubamärk, geograafiline tähis jt) ja mitteregistreeritavaks (üldtuntud kaubamärk, ärisaladus, tööstusdisainlahendus Euroopa Ühenduses).

### LEIUTIS

Vastavalt Euroopa Komisjoni seletusele on leiutis probleemi uus loominguline tehniline lahendus (COM(92) 445, 27.10.1992).

Leiutised:

- füüsilised asjad (nt seade, aine);
- meetod.

Leiutise objekt ei ole:

- 1) avastus, teadusteooria ja matemaatiline meetod;
- 2) majandus- ja mõttetgevuse plaan, reegel, eeskiri ja meetod;
- 3) rajatise, hoone ja maa-ala projekt ning skeem;
- 4) tingmärk;
- 5) arvutialgoritm ja -programm;
- 6) disainilahendus;
- 7) info lihtne esitamine.

---

3 Euroopa Komisjon, ROHELINE RAAMAT Autoriõigus teadmispõhises majanduses, Brüssel 2008

Samuti ei saa eetilistel põhjustel patendiga kaitsta:

- 1) leiutisi, mis on vastuolus avaliku korra ja moraaliga;
  - 2) raviviise ja diagnoosimeetodeid, mida kasutatakse inimeste või loomade haiguste raviks või diagnoosimiseks;
  - 3) inimese kloonimise meetodeid;
  - 4) inimalge geneetilise koodi muutmise meetodeid;
  - 5) inimembrüo ärieesmärgil kasutamise meetodeid,
  - 6) looma geneetilise koodi muutmise meetodeid, mis tekitavad loomale kannatusi ega anna olulist kasu inimese või looma tervisekaitse seisukohalt
  - 7) bioloogilise aine saamise, taimesordi aretuse või loomatõu aretuse olemuselt bioloogilisi meetodeid, välja arvatud mikrobioloogilised meetodid mikroorganismide saamiseks;
- jt

## Patent

Patent on riigi või rahvusvahelise organisatsiooni poolt antud ainuõigus teatud **aja jooksul** ja teatud **territooriumil** leiutist kasutada. Vastutasuks peab autor leiutise **täielikult avaldama**.

Leiutise patentsuses veendumiseks tuleb teha patendiotsing (tehnikatase uuring). Samuti kuulub patendiotsing ära ka juhul, kui arendatakse uut toodet või plaanitakse uudse tootega siseneda uuele turule (patendipuhutuse uuring). Lisaks sisaldub patentides tohtul hulgal kõikides valdkondades tehnilist informatsiooni, mis aitab kaasa tootearenduses ja pakub võimalust hoida end kursis maailma tasemel konkurentide tegevusega.

Vt patendiotsingute kohta lisainformatsiooni Eesti Patendiraamatukogu [www.patentlib.ee](http://www.patentlib.ee)

Leiutis on patentne, kui see on:

1. **uus**,
2. **omab leiutustaset**,
3. on **tööstuslikult kasutatav**.

## Uudsus

Leiutis on uus, kui see erineb tehnikatasemest. See määratakse kindlaks kogu teabe põhjal, mis enne patenditaotluse esitamise kuupäeva (või enne prioriteedikuupäeva) on ükskõik millises maailma osas avalikkusele teatavaks saanud üks kõik millisel viisil.

Patendikaitse sisu ja ulatus määratakse kindlaks **patendinõudluse** sõnastusega, milles kirjeldatakse ühelauseliste punktidega leiutise olemus ja selle erinevus (uudsus) senistest leiutistest. Patendinõudluse sõnastuse tõlgendamise aluseks on vastava ala asjatundja teadmiste tase patenditaotluse esitamise ajal.

**Prioriteedikuupäev** tähendab, et kui ühes riigis esitada patenditaotlus, siis tohib 12 kuu (võib riigiti erineda) jooksul samale leiutisele taotleda kaitsest teistes riikides - teisisõnu on prioriteet eelisõigus.

## Leiutistase

Leiutisel on leiutustase, kui see vastava ala asjatundja jaoks endastmõistetavalt ei tulene tehnikatase.

## Tööstuslikult kasutatavus

Leiutis on tööstuslikult kasutatav, kui seda saab toota või kasutada majanduses.

### **Leiutise autor**

Leiutise autor on **füüsiline isik**, kes oma leiutustegevusega on loonud leiutise. Autoril on õigus saada oma leiutise kasutamise eest tasu.

Kui leiutis on loodud mitme isiku ühise leiutustegevuse tulemusena, tekib ühisautorsus. Ühisautorsuse korral kasutavad autorid kõiki autorsusest tulenevaid õigusi ühiselt, sealhulgas õigust taotleda patenti ja saada patendiomanikuks, kui nende vahel ei ole sõlmitud kirjalikku kokkulepet, mis näeb ette teisiti.

### **Patendiomanik**

Patendiomanik on isik, kelle kohta patendiregistrisse on patendiomanikuna tehtud viimane kanne.

Patendiomanikul on ainuõigus patendiga kaitstud leiutisele. Ainult patendiomanikul on õigus kasutada patendist tulenevaid õigusi ja keelata teistel isikutel nende õiguste kasutamist.

**Patendiomaniku ainuõigus** seisneb selles, et mitte keegi ei tohi patendi kehtivuse ajal patendiomaniku loata:

- valmistada, kasutada, levitada, müüa või pakkuda müügiks patendiga kaitstud tooteid või omandada (sh. importides) tooteid neil eesmärkidel;
- valmistada, müüa või pakkuda müügiks patendiga kaitstud toote olulisi komponente või omandada ja eksportida neid toote valmistamiseks või koostamiseks, välja arvatud juhud, kui komponentideks on muud iseseisvad tooted;
- kasutada või pakkuda kolmandatele isikutele kasutamiseks patenditud meetodit;
- kasutada, levitada, müüa või pakkuda müügiks patenditud meetodil valmistatud toodet või omandada (sh. importides) neid tooteid eelnimetatud eesmärkidel.

Patendiomanik võib õigused anda kirjaliku litsentsilepinguga osaliselt või täielikult ühe või mitme isiku kasutusse. Litsentsi kehtivusaeg ei või olla pikem kui patendikaitse kehtivus.

### **Sundlitsents**

Et takistada asjatut patendi kinni hoidmist ja majandustegevuse pidurdamist või, kui leiutis on seotud olulise riikliku huviga, on teatud juhtudel patendiomanik kohustatud kasutusloa andma.

Patendist huvitatud isik võib patendiomaniku keeldumisel litsentsi andmisest esitada kohtusse hagi sundlitsentsi saamiseks, kui:

- patendiomanik ei ole leiutist kasutanud kolme aasta jooksul pärast patendi väljaandmise teate avaldamist või nelja aasta jooksul pärast patenditaotluse esitamist,
- patendiomanik ei kasuta leiutist mahus, mis vastaks Eesti siseturu vajadustele;
- patent takistab teise tehniliselt progressiivse ja Eesti majandusele olulise leiutise kasutamist;
- leiutise kasutamist nõuavad riigikaitse, keskkonnakaitse, tervishoiu ja teised olulised riiklikud huvid, sealhulgas leiutise kasutamise hädavajadus seoses loodusõnnetusega või muu erakorralise juhtumiga.

### **Varemkasutusõigus**

Kui keegi kasutas patenditud leiutist enne teise isiku poolt samale leiutisele patenditaotluse esitamist, tehes seda heauskselt ja patenditaotlejast sõltumatult, võib ta jätkata leiutise kasutamist, säilitades kasutamise üldiseloomu endisena.

Varemkasutamiseõigus kuulub ka isikule, kes heauskselt on teinud olulisi ettevalmistusi leiutise

tööstuslikuks kasutamiseks.

### **Patenditaotlus**

Et riik saaks kontrollida leiutise patentsust, võrrelda seda teiste leiutistega, tuleb kindla korra alusel esitada patenditaotlus, misjärel teeb patendiamet leiutisele ekspertiisi.

Taotlus koosneb:

- avaldus,
- leiutiskirjeldus, milles leiutise olemus peab olema avatud nii täpselt ja selgelt, et vastava ala asjatundja võib leiutise teostada;
- patendinõudlus;
- joonis või muu illustreeriv materjal;
- leiutise olemuse lühikokkuvõtte.

Patendiamet kontrollib ekspertiisi käigus leiutise vastavust patentsuse kriteeriumidele. Kui amet tuvastab, et leiutise objekt on kaitstav ja vorminõuded on täidetud, annab amet patendi välja (avaldab ja kannab registrisse).

### **Patendi kehtivusaeg**

Leiutis saab kaitse patenditaotluse esitamise kuupäevast arvates.

Patent kehtib 20 aastat patenditaotluse esitamise kuupäevast arvates. Patenditaotluse ja patendi jõushoidmiseks tuleb tasuda riigilõiv iga kehtivusaasta eest. Kehtivusaasta alguskuupäevaks loetakse patenditaotluse esitamise kuupäev.

## **KASULIK MUDEL**

Leiutise kaitsmisel kasuliku mudelina peab see vastama samadele nõuetele nagu patent, kuid vastavuse eest vastutab taotleja. St, patendiamet uudsust ei kontrolli, vaid piirdub üksnes taotluse vorminõuete kontrolliga.

Võrreldes patendiga on kasulik mudel odavam ja kiirem ning ei pea omama tavaliselt nii kõrget leiutustaset (Patendiameti koduleht [www.epa.ee](http://www.epa.ee)).

Kasuliku mudeliga ei saa kaitsta biotehnoloogia valdkonna leiutisi.

Kasulik mudel kehtib neli aastat, kaitset saab pikendada maksimaalselt 10 aastani alates taotluse esitamisest.

Eestis võetud kasuliku mudeli kaitse annab rahvusvahelise prioriteedi.

### **Rahvusvaheline patent**

Patenti on mõttekas taotleda üksnes territooriumil, kus leiutise objekti plaanitakse kasutada või kuhu plaanitakse eksportida või kus loodetakse kasutusõigus maha müüa.

Valida saab kahe variandi vahel: kas taotleda patendikaitset igas riigis eraldi või kasutada rahvusvahelise konventsiooni alusel protseduuri, millega saab ühe taotlusega kaitset taotleda mitmes riigis.

## **Euroopa patent**

Euroopa Patendiamet (*European Patent Office, EPO*) on Euroopa Liidust sõltumatu institutsioon, mis on asutatud 1973. aasta 5. oktoobril Münchenis koostatud Euroopa patentide väljaandmise konventsiooniga (Euroopa patendikonventsioon). Eesti liitus sellega 2002. aastal, kokku on liikmeid 34.

EPO patent võimaldab saada kaitset nendes riikides, mis on Euroopa Patendiorganisatsiooni liikmesriigid. Taotluse saab sisse anda EPO harukontoris või liikmesriigi patendiametis.

Euroopa patenditaotlus esitatakse kas inglise, prantsuse või saksa keeles. Patendi väljaandmise või sellest keeldumise otsustab Euroopa Patendiamet

Euroopa Patendi (8 riiki 10 aastat) kogumaksumus on suurusjärgus 50 000 eurot.

Vt: [www.epo.org](http://www.epo.org)

Euroopa Ühenduse patendi (*Community patent*) loomine on siiani menetluses, kus 2000. aastal esitas Euroopa Komisjon ettepaneku vastav süsteem luua, kuid see ei läinud eelkõige tarkvaraga seotud küsimuste tõttu hääletusel läbi. Viimased suuremad kompromissettepanekud tehti 2004. a kevadel.

## **PCT**

Patendikoostöölepinguga (Patent Cooperation Treaty) liitunud riigis saab ühtse vormi kohaselt koostatud patenditaotlusega leiutisele kaitset paljudes riikides üle maailma.

PCT sõlmiti Washingtonis 19. juunil 1970, mida on hiljem korduvalt täiendatud. Eesti liitus konventsiooniga 2002. aastal ja 2008. a sügisel kehtib see 139 riigis.

Erinevalt Euroopa Patendist ei otsusta leiutise kaitstavuse üle rahvusvaheline organisatsioon, vaid lõppkokkuvõttes iga riik eraldi, kus kaitset taotletakse.

## **Menetlus**

Kõigile rahvusvahelistele taotlustele tehakse esmalt uudsuse otsing, mis annab leiutajale teatud kindluse oma leiutise patenditavuse osas, seejärel on taotlejal võimalus valida, kas laseb teha ekspertiisi igas riigis eraldi või tellib eelekspertiisi Rahvusvaheliseks Patendikoostöö Liidu käest. Viimane variant ei ole küll liikmesmaadele lõplikult siduv, kuid annab leiutajale kinnituse ja aitab säästa raha.

PCT patendi suurimaks plussiks peetaksegi just eelekspertiisi süsteemi, mis võimaldab kaaluda patentimist enne põhikulutuste tegemist.

## **USA patent**

USA on valinud patentide väljastamisel kiirema ja odavama tee kui Euroopa ning seda peetakse ka nende majandusedu üheks aluseks. Sageli valivad ettevõtjad üle maailma just USA esimeseks kohaks, kus patenti taotleda (prioriteet saada).

Erinevused:

- patenditaotluse saab esitada ainult füüsiline isik ehk leiutise autor,
- ainuõigus antakse “esimesena leiutajale” mitte “esimesena taotlejale”,
- võimalus esitada eeltaotlusi.

## KAUBAMÄRK

Kaubamärk on **graafiliselt kujutatav tähis**, millega on võimalik eristada ühe isiku kaupa või teenust teise isiku samaliigilisest kaubast või teenusest.

Lisaks võib kaubamärk anda informatsiooni toote või teenuse päritolu kohta, tagada kvaliteeti, olla müügi edendamise vahend jms.

Kaubamärgikaitse saamiseks tuleb esitada taotlus Patendiametile, kes kontrollib märgi vastavust nõuetele. Kui märk ei riku teiste isikute õigusi ega ole muul moel vastuolus nõuetega, teeb amet registreerimise otsuse ning avaldab kaubamärgi Eesti Kaubamärgilehes. Pärast seda on 2 kuud huvitatud isikutel aega registreerimisotsus vaidlustada. Kui keegi vastu ei vaidle, siis kantakse märk kaubamärgi registrisse.

Kaubamärk võib olla logo, täheühend, sõna, number, sõna- või numbrikombinatsioon, lause, kolmemõõtmeline kujutis, teose tegelaskuju, teatud juhtudel ka heli ning isegi lõhn. Kaubamärki saab nagu asja pantida ja müüa.

Et mitte asjatult koormata turgu liigsete kaubamärkidega, on seaduse järgi kohustus kaubamärk ka realselt kasutusele võtta. Kui märki registreeritud klassis ei kasutata, võib huvitatud isik nõuda selle ainuõiguse lõpetamist.

### Nõuded kaubamärgile

**Kaubamärk ei tohi** (absoluutsed õiguskaitset välistavad asjaolud):

- kirjeldada kaupu või teenuseid.
- olla keelekasutuses või heauskses äripraktikas tavapäraseks muutunud tähis.
- eksitada tarbijat.
- olla vastuolus avaliku korra või heade tavadega.
- olla toote tõepärane kuju, mis on vajalik tehnilise tulemuse saavutamiseks.

Kui kirjeldav on ainult osa kaubamärgist, siis loetakse see kaubamärgi mittekaitstavaks osaks, mille kasutamist omanik ei saa keelata.

Lisaks kontrollib Patendiamet suhtelisi õiguskaitset välistavad asjaolusid, välja arvatud juhul kui taotlejal on olemas varasema õiguste omaniku kirjalik luba tema õigusi riivata.

Õiguskaitset ei saa kaubamärk:

- mis on identne varasema kaubamärgiga, mis on saanud õiguskaitse identsete kaupade või teenuste tähistamiseks;
- mis on identne või sarnane varasema kaubamärgiga, mis on saanud õiguskaitse identsete või samaliigiliste kaupade või teenuste tähistamiseks, kui on tõenäoline kaubamärkide äravahetamine tarbija poolt, sealhulgas kaubamärgi assotsieerumine varasema kaubamärgiga;
- mis on identne või sarnane varasema registreeritud või registreerimiseks esitatud kaubamärgi või valdavale enamusele Eesti elanikkonnast tuntud kaubamärgiga, millel on õiguskaitse teist liiki kaupade või teenuste tähistamiseks, kui hilisema kaubamärgiga võidakse ebaausalt ära kasutada või

kahjustada varasema kaubamärgi mainet või eristusvõimet;

- mis on identne või eksitavalt sarnane äriregistrisse kantud ärinimega ning vastava ettevõtja tegevusala kuulub samasse valdkonda kauba või teenusega, mille tähistamiseks kaubamärki kasutatakse või kavatsetakse kasutada;
- mis on identne või eksitavalt sarnane Eestis registreeritud ravimpreparaadi nimetusega;
- mille kasutamine kahjustab varasemat õigust nimele, isikuportreele, kinnistu nimetusele, arhitektuuriobjekti nimetusele või kujutisele, autoriõiguse või tööstusomandi esemele või muud varasemat õigust;
- mis on identne või eksitavalt sarnane kaubamärgiga, mis on kasutusel teises riigis ja mis oli seal kasutusel ka taotluse esitamise kuupäeval, kui taotlus on esitatud pahauskselt.

## Ainuõigus

Ainuõigus annab kaubamärgiomanikule õiguse keelata kolmandatel isikutel kasutada äritegevuses:

- identseid tähiseid samade kaupade ja teenuste puhul,
- identseid või sarnaseid tähiseid identsete või samaliigiliste kaupade ja teenuste puhul, kui on äravahetamise tõenäosus,
- identseid või sarnaseid tähiseid teist liiki kaupade ja teenuste puhul, kui on oht, et seda kasutatakse ebaausalt või see kahjustab kaubamärgi mainet või eristusvõimet.

Kuna kaubamärk on nagu kõik intellektuaalomandi liigid rangelt seotud territooriumiga, siis kehtib kaitse vaid riikides, kus see on registreeritud. Näiteks kaubamärgi kasutamist Internetis loetakse kaubamärgi kasutamiseks Eestis ainult siis, kui sellel on siin ka äriline tagajärg.

Alates 2004. aasta aprillist saab patendiameti vahendusel taotleda ka rahvusvahelist kaubamärki, mida nimetatakse konventsiooni sõlmimise koha järgi Madridi märgiks. Samuti on võimalik taotleda Euroopa Ühenduse kaubamärki, mis kehtib kõikides EL riikides.

## TÖÖSTUSDISAINLAHENDUS

Disain võib olla kaitstav kahel viisil:

- tööstusdisaini kaitse,
- autoriõiguslik kaitse.

Kui disaini objekt vastab leiutise nõuetele juhul võib disainilahendus olla kaitstav ka leiutisena (vt nõuded leiutisele).

Tööstusdisainilahendus on toote tasapinnaline või ruumiline kujundus, mis on toodet vaadates **väliselt nähtav**. Kaitstava objekti moodustavad toote kuju, ornament, värvilahendus, faktuur, materjal jms. Registreerimisel ei ole oluline toote tehniline otstarve.

Toote väliskujundus peab olema:

- uus
- eristatav
- võimalik tööstuslikult või käsitöenduslikult valmistada tooteid

Tööstusdisainilahenduste komplekt saab õiguskaitse tervikuna, tööstusdisainilahenduse variandid saavad igaüks iseseisva õiguskaitse

Õiguskaitsset ei anta lahendusele:

- kui toote disain tuleneb üksnes toote tehnilisest otstarbest;
- on ebapüsiv;
- on tagavaraosa või toote osa, mis tootesse paigutatuna ei jää väliselt vaadeldavaks.

Õigus registreerimist taotleda on tööstusdisainlahenduse füüsiliselt isikust autoril, kuid ka litsentsi saanud õiguste omanikul.

## **DOMEENINIME ÕIGUSKAITSE**

Üldmõistena tähendab domeen aadressi Internetis. See jaguneb:

- Tippdomeen ehk tipptaseme domeen: .ee; .eu; .org; .net;
- Teise taseme domeen: tlu.ee, err.ee, eesti.ee;
- Kolmanda taseme domeen ehk eelmise taseme alamdomeen: nt wd.tlu.ee, portaal.riik.ee.

Õiguslikus mõttes sarnaneb domeeni õiguskaitsse kaubamärgi kaitsmisele.

.ee tippdomeeni haldab riigiasutus Eesti Hariduse ja Teaduse Andmesidevõrk EENet, mis teeb reeglid domeeni registreerimise ja andmesidevõrgu kasutamise kohta, vt [www.eenet.ee](http://www.eenet.ee).

Kuna domeeninimede väärtus on järjest tõusnud, on muutunud sagedaseks nõ domeeninime ärandamised.

Selline tegevus on õigusvastane, kui:

- rikub kaubamärgiomaniku ainuõigust;
- rikub õigust ärinimele;
- on kõlvatu konkurents (pahauskne);
- sekkub teise isiku majandustegevusse (ebaõigete andmete avaldamine, majandustegevuse seiskamine).

Eesti tippdomeeni vaidluse puhul tuleb pöörduda kohtusse, kuid paljude välismaiste domeeninimede puhul on olemas rahvusvahelised apellatsioonikohtud (nt The WIPO Arbitration and Mediation Center).

Praktikas on domeeninime registreerimised tühistatud:

- kui domeen on identne või eksitavalt sarnane nimega, mis on riiklikult kaitstav (nt kaubamärk, geograafiline tähis, ärinimi, isiku nimi, teose pealkiri vms);
- registreerijal puudub igasugune side nimega ehk pole õigustatud huvi;
- domeen registreeriti või seda kasutatakse pahauskselt.

## **ÄRINIMI**

Ärinimi ehk firma on äriregistrisse kantud nimi, mille all ettevõtja tegutseb. Äriühingul võib olla ainult üks ärinimi, seda ei tohi võõrandada ilma ettevõteta (v.a likvideerimine, pankrot).

Äriühingu ärinimi peab olema selgesti eristatav teistest Eestis äriregistrisse kantud ärinimedest. Eristatav peab olema nii vormiliselt kui ka sisuliselt.

## Piirangud ärinimes

- ei või olla eksitav ettevõtja õigusliku vormi, tegevusala ega tegevuse ulatuse osas;
- ei või olla vastuolus heade kommetega;
- ei tohi kasutada kaubamärgina kaitstavat tähist või nende kombinatsiooni ilma kaubamärgi omaniku notariaalselt kinnitatud nõusolekuta, välja arvatud juhul, kui ettevõtja tegutseb tegevusaladel, mille suhtes kaubamärk ei ole kaitstud;
- peab olema kirjutatud eesti-ladina tähestikus.

Ettevõtja äriistel dokumentidel ning tema kodulehel Internetis peab olema ettevõtja ärinimi, asukoht ja äriregistri kood. Välismaa äriühingu filiaali dokumentidel ning kodulehel peab olema nii äriühingu kui ka filiaali ärinimi, asukoht ja äriregistri kood.

## Ärinime kaitse

Kohus võib keelata kasutada ärinime, mis ei vasta nõuetele või mille kasutamiseks ei ole isikul õigust, ning keelu rikkumise korral rikkujat trahvida.

Lisaks saab ärinime õigusvastase kasutamise korral tugineda kõlvatud konkurentsi (konkurentsi seadus) ja majandustegevusse sekkumise (VÕS) sätetele.

## ÄRISALADUS

Ärisaladuse kõige tõhusamaks kaitsevahendiks on lepinguõigus, kuid samuti kaitsevad kõlvatu konkurentsi vastu lepinguvälise kahju sätted ning karistusõiguslikud õigusaktid

## Mõiste

### TRIPS-leping<sup>4</sup>:

Füüsilistel ja juriidilistel isikutel peab olema võimalus takistada nende seadusliku kontrolli all oleva teabe avaldamist teistele või selle omandamist või kasutamist teiste poolt ilma nende nõusolekuta viisil, mis on vastuolus ausate kaubandustavadega, tingimusel et:

- a) selline teave on saladus selles tähenduses, et see ei ole kogumis või üksikosade täpses paigutuses ja kokkupanus üldteada või kergesti kättesaadav isikutele ringkondades, kes tavaliselt kõnesolevat laadi teabega tegelevad;
- b) sellel teabel on kaubanduslik väärtus tema salajasuse tõttu;
- c) selle teabe üle seaduslikku kontrolli omav isik on asjaoludest lähtuvalt võtnud vajalikke meetmeid, et hoida seda salajas.

Väljend “viis, mis on vastuolus ausate kaubandustavadega” tähendab selliseid tegevusi nagu lepingu rikkumine, usalduse kuritarvitamine ja rikkumisele kallutamine ning hõlmab avaldamata teabe omandamist kolmanda isiku poolt, kes teadis või pidi teadma, et teabe hankimine kuulub seesuguse tegevuse alla.

### Tööstusomandi kaitse Pariisi konventsioon<sup>5</sup>

Liidu liikmesriigid on kohustatud tagama liikmesriikide kodanikele tõhusa kaitse kõlvatu

---

<sup>4</sup> Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) asutamislepingu lisa Intellektuaalse omandi õiguste kaubandusaspektide leping ehk (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights). Eesti ühines WTO-ga 1999

<sup>5</sup> Eesti liitus 1924 ja taasliitus 1994 ning sai uuesti liikmeks konventsiooni alusel moodustatud Rahvusvahelises Tööstusomandi Kaitse Liidus.

konkurentsi vastu. Kõlvatuks konkrentsiks loetakse iga konkrentsitoimingut, mis on vastuolus ausate tavadega tööstuses ja kaubanduses.

Ilmtingimata peab keelustama:

- 1) kõik teod, mis võivad mis tahes viisil põhjustada konkurenti ettevõttes, toodetes või tööstuslikus või kaubanduslikus tegevuses arusaamatust;
- 2) valeväited kommertstegevuses, mis võivad diskrediteerida konkurenti ettevõtte ja toote reputatsiooni, tööstuslikku või kaubanduslikku tegevust;
- 3) teated või väited, mille kasutamine kommertstegevuses soodustab üldsuse eksitamist kaupade iseloomu, valmistusviisi, omaduste, kasutuskõlblikkuse või koguse suhtes.

**Eesti konkrentsiseaduse** kohaselt loetakse ärisaladuseks loetakse niisugune teave ettevõtja äritegevuse kohta, mille avaldamine teistele isikutele võib selle ettevõtja huve kahjustada, eelkõige oskusteavet puudutav tehniline ja finantsteave ning teave kulude hindamise meetoodika, tootmissaladuste ja -protsesside, tarneallikate, ostu-müügi mahtude, turuosade, klientide ja edasimüüjate, turundusplaanide, kulu- ja hinnastruktuuride ning müügistrateegia kohta.

Ärisaladus ei ole avalikustamisele kuuluv või avalikustatud teave.

Näiteks võib konfidentsiaalne info olla oskusteave, ideed, andmebaaside sisu, isikuandmed, programmi lähtekood jms.

Ärisaladuse õigustamatu avaldamine või kasutamine on karistusseadustiku järgi kuritegu: töö- või ametiülesannetega seoses isikule teatavaks saanud ärisaladuse avaldamise või kasutamise eest ilma ettevõtja loata, kui see on toime pandud ärilisel või kahju tekitamise eesmärgil, karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

Ärisaladuse kasutamise kord lepitakse reeglina kokku ettevõtte sisestes eeskirjades ja töölepingutes, samuti kõikvõimalikes muudes lepingutes. Mõistlik on nendes dokumentides võimalikult täpselt konfidentsiaalne informatsiooni ära kirjeldada, kuna see aitab ära hoida vaidlusi selle üle, milline informatsioon on konfidentsiaalne.

## **IO JA LEPINGUÕIGUS**

Intellektuaalse omandiga tehtavaid tehingud reguleerib võlaõigusseadus (VÕS), eelkõige litsentsilepingute (18 ptk) regulatsioon.

Üldreegel: kõik IO-d puudutavad lepingud peavad olema kirjalikud.

**Litsentsilepinguga** annab üks isik (litsentsiandja) teisele isikule (litsentsisaaja) õiguse teostada intellektuaalsest varast tulenevaid õigusi kokkulepitud ulatuses ja kokkulepitud territooriumil, litsentsisaaja aga kohustub maksma selle eest tasu (litsentsitasu).

Litsentsiga ei pea andma õigust kasutada kõiki õigusi, vaid lepingupooltel on vabadus ise intellektuaalse vara kasutamise mahus kokkuleppida.

Autoriõigusi ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kohta sätestab täpsemad tingimused autoriõiguse seadus.

Autorileping on autori või tema õigusjärglase ja teost kasutada sooviva isiku vaheline kokkulepe teose kasutamiseks, mille alusel autor või tema õigusjärglane annab teisele poolele üle oma varalised õigused või loa teose kasutamiseks lepingu tingimustega ettenähtud ulatuses ja korras.

Autorilepingu soovituslikud tingimused:

- 1) teose kirjeldus (vorm, maht, nimetus jms);
- 2) üleantavad õigused, õigused, mille osas antakse luba, litsentsilepingu liik (liht- või ainulitsentsileping) ja all-litsentsi andmise õigus;
- 3) teose kasutamise viis ja territoorium;
- 4) autorilepingu kehtivuse tähtaeg ja teose kasutamise algustähtaeg;
- 5) autoritasu maksmise viis (nt protsent teose müügihinnast, konkreetselt kindlaksmääratud summa, protsent teose kasutamisel saadavast kasumist), tasu suurus, selle väljamaksmise tähtaeg ja kord määratakse autorilepingu poolte kokkuleppel.

Lisaks on iga IO liiki käsitlevas seaduses erisätted vastava intellektuaalse varaga tehingute tegemise kohta. Nt kasuliku mudeli seadus, kaubamärgiseadus jne. Samuti tuleb teatud juhtudel juhendada VÕSi frantsiisilepingu regulatsioonist.

### **Arvutivõrgu abil lepingu sõlmimine**

Majandus- või kutsetegevuses tegutsev isik, kes kasutab oma kaupade müümisel või teenuste osutamisel lepingu sõlmimist arvutivõrgu abil, annab oma klientide (mitte ainult tarbija) kasutusse sobivad ja tõhusad tehnilised vahendid, millele on juurdepääs ja mille abil klient saab enne tellimuse edastamist tuvastada ja parandada sisestusvead.

See regulatsioon ei kehti e-posti teel sõlmitavate lepingute kohta.

Enne tellimuse edastamist teeb pakkuja kliendile teatavaks:

- 1) lepingu sõlmimise tehnilised etapid;
- 2) kas pakkuja säilitab lepinguteksti pärast lepingu sõlmimist ja kas see jääb kliendile kättesaadavaks;
- 3) tehnilised vahendid sisestusvigade tuvastamiseks ja kõrvaldamiseks;
- 4) lepingu sõlmimiseks pakutavad keeled;
- 5) pakkuja järgitavad reeglid ja elektroonilised võimalused nendega tutvumiseks.

Pakkuja peab tellimuse saamist viivitamata elektrooniliselt kinnitama.

Lepingutingimused tuleb kliendile esitada selliselt, et tal on võimalik need salvestada ja taasesitada.

Lisaks ei tohi tarbijale müügi puhul ostjat kohustada ettemaksuks enam kui poole ulatuses ostuhinnast ja sidevahendi vahendusel sõlmitud lepingu korral on tarbijal õigus 14 päeva jooksul lepingust taganeda.

### **Lepinguõiguse põhialused**

Vt TLÜ teadmussiirde keskuse trükis Lepingute sõlmimise, täitmise ja lõpetamise põhialused - <http://www.tlu.ee/?LangID=1&CatID=2914>.

### **LITSENSTILEPING**

Intellektuaalse omandi kasutamine on kokkuleppe küsimus (v.a vaba kasutamise erandid), st

kasutaja peab saama õiguste valdajalt selleks kirjaliku loa ehk litsentsi.

Eesti õigusaktides on nimetatud kolme liiki litsentse: lihtlitsents, ainulitsents ja all-litsents.

Vastavalt lepinguvabadusele võib litsentse nimetada ka teistmoodi, nt arenduslitsents, lõppkasutuslitsents, vabavara litsents jms, kuid vaidluse korral võetakse aluseks ikkagi võlaõigusseaduses ja eriseadustes sätestatu.

### **Õiguste andmise võimalused tarkvara näitel**

Arvutiprogramme kaitstakse autoriõigusega sarnastel alustel nagu kirjandusteoseid. Kuigi teatud juhtudel võib tarkvata olla ka leiutis, tehakse Eestis selge enamik tehingutest tarkvaraga tuginedes autoriõigusele.

Kuna autoriõiguslik kaitse ei laiene ideedele ja põhimõtetele, millele rajanevad programmi elemendid, on tavaline, et lepingud sisaldavad ärisaladuse hoidmiseks konfidentsiaalsussätteid.

Autor saab olla ainult füüsiline isik. Juriidiline isik saab tööandjana töölepingu alusel loodud arvutiprogrammi autorilt automaatselt kõikide varaliste õiguste teostamiseks ainulitsentsi.

Arvutiprogrammi kui intellektuaalset vara saab õiguste omaja loovutada või litsentsida ehk kasutada anda.

### **Õiguste loovutamine ehk üleandmine**

Loovutada saab ainult varalisi autoriõigusi, kõiki korraga või osa neist. Isiklikud õigused on autorist lahutamatud ja neid üle anda ei saa. Siiski võib kokku leppida autori isiklike õiguste kasutamises (litsentsileping).

Kui A sõlmib Bga arvutiprogrammi kõikide varaliste õiguste üleandmise lepingu, siis kaotab A kõik õiguslikud sidemed tarkvaraga ja edaspidi on ainuõigus tarkvara kasutamist lubada või keelata B-l. Selline variant sulgeb juriidilisest isikust üleandja jaoks võimaluse oma loodud programmi arendada, edasi litsentsida ja isegi kasutada.

### **Ainulitsents**

Sarnaselt loovutamisele piirab ainulitsents litsentsiandja õigusi - ainulitsentsileping annab litsentsisaajale õiguse kasutada intellektuaalsest varast tulenevaid õigusi kokkulepitud ulatuses ja välistada teiste isikute ja litsentsiandja kasutusõiguse selles ulatuses. Erinevalt loovutamisest jääb õiguste omajaks litsentsiandja ning tal on võimalus seaduses või lepingus sätestatud tingimustel leping üles öelda ja kasutusõigused endale tagasi saada. Loovutamine on tavaliselt ühekordne leping ja litsentsimine kestva leping.

Ainulitsentsi kasutatakse tavaliselt juhul, kui litsentsisaaja on huvitatud kindlast konkurentsieelisest turul, nt ainuõigus levitada programmi Eesti Vabariigis. Sellisel juhul jäävad litsentsiandjale alles muud varalised õigused ja ta võib tarkvara edasi arendada ning muudes riikides levitada.

Siiski saab lepingutingimustega sätestada ainulitsentsi nõnda, et see ei erine oma sisult õiguste loovutamisest.

### **Lihtlitsents**

Lihtlitsentsi kasutatakse juhul, kui tarkvara arendaja ei soovi litsentsi andmisega kuidagi piirata enda õigusi tarkvarale. Lihtlitsentsilepingu puhul võib litsentsiandja ka ise lepingu esemeks olevat õigust kasutada või anda kasutusõiguse teistele isikutele peale litsentsisaaja.

Lihtlitsentsi kasutatakse reeglina tarkvara lõppkasutajatele õiguste andmiseks, kui sama programmi on mõistlik müüa veel kolmandatele isikutele. Samuti on lihtlitsentsid kõikvõimalikud nn vabavara litsentsid.

Lihtlitsents peaks idee poolest olema odavam, kui loovutamine või ainulitsents, kuna litsentsisaaja õiguste ulatus on palju väiksem ning tootja saab jagada arenduskulud mitme kliendi vahel.

Litsentsimise alla käib ka **arvutiprogrammi rentimine** (AutÕS § 13 lg 3), mis on teisõnu loa andmine varalise autoriõiguse - õigus teose levitamisele - kasutamiseks. Teose rentimine tähendab intellektuaalse vara ärilisel eesmärgil kasutada andmist (mitte segi ajada asjaõigusliku rentimise või üürimisega). Tarkvara rendilepingule kohaldakse VÕSi litsentsilepingu sätteid.

### **Vabakasutuse tüüptingimused**

Kui autor soovib, võib ta piiramatult lubada enda teose kasutamist selle eest tasu nõudmata. Sellistel juhtudel on siiski tavaline, et autor soovib enda seostamist teosega näiteks kaubamärgi kasutamise läbi või kohustab teose igakordseid kasutajaid nõustuma samade litsentsitingimustega, mille alusel kasutakse.

Juriidiliselt tähendab see tüüptingimustega lepingu sõlmimist. Kui õiguslikus mõttes on olemas kolme liiki litsentse, siis vastavalt litsentsi sisule ja lähtuvalt kasutusmugavusest on levinud ka mitmeid muid liigitusi (GNU, BSD) . Selliste tüüptingimuste litsentside väljatöötamisega tegelevad mitmed organisatsioonid, nt Free Software Foundation, Creative Commons.

Täpsemalt tarkvara vabakasutuse tüüptingimuste sisust lugege: vanemteadur Kaido Kikkase materjalidest – [akadeemia.kakupesa.net](http://akadeemia.kakupesa.net) või Lawrence Liang, A Guide To Open Content Licences, 2004. [http://pzwart.wdka.hro.nl/mdr/research/liang/open\\_content\\_guide](http://pzwart.wdka.hro.nl/mdr/research/liang/open_content_guide)

## **IO TEHINGUTE MAKSUSTAMINE**

### **Tulumaks**

Tulumaksuga maksustatakse tasu:

kirjandus-, kunsti- või teadusteoste (sealhulgas kino- või videofilmi, raadio- või telesaate salvestise või arvutiprogrammi) autoriõiguse, patendi, kaubamärgi, tööstusdisainilahenduse või kasuliku mudeli, plaanide, salajaste valemite või protsesside tööstusliku, kaubandusliku või teaduslase sisseseade või tööstuslikku, kaubanduslikku või teaduslase kogemust puudutava informatsiooni (oskusteabe) kasutada andmise või nende kasutamise õiguse võõrandamise eest (edaspidi *litsentsitasu*).

Tulumaksu peab kinni litsentsitasu maksja.

Litsentsitasu saaja võib tema poolt dividendidelt tasumisele kuuluvast tulumaksust maha arvata litsentsitasult kinnipeetud tulumaksu.

## **Käibemaks**

Maksustatakse:

**Teenus** - ettevõtluse korras hüve osutamine või õiguse võõrandamine, mis ei ole kaup, ning tasu eest majandustegevusest hoidumine, õiguse kasutamisest loobumine või olukorra talumine. Teenus on ka elektrooniliselt edastatav tarkvara ja teave ning vastavalt ostja tellimusele spetsiaalselt koostatud või kohandatud tarkvaraga või teabega andmekandja.

**Kaup** - kõigile ostjatele vabalt kättesaadav ja samade funktsioonide täitmiseks ettenähtud standardtarkvaraga või standardteabega andmekandja;

**Elektrooniliselt osutatav teenus:**

- 1) veebikeskkonna võõrandamine;
- 2) veebi administreerimine;
- 3) programmi ja seadme kaughooldus;
- 4) elektrooniliselt edastatava tarkvara võõrandamine ja uuendamine;
- 5) elektrooniliselt edastatav pilt, tekst ja informatsioon ning elektroonilise andmebaasi kasutamise võimaldamine;
- 6) elektrooniliselt edastatav muusika, film ja mäng, sealhulgas hasartmäng;
- 7) elektrooniliselt edastatav poliitiline, kultuuri-, spordi- ja teadusalane ning meelelahutuslik ülekanne;
- 8) elektrooniline kaugõpe ning muud eelnimetatud teenustega sarnanevad teenused.

**Teenuse käibe tekkimise koht:** on Eesti, kui registreeritud maksukohustuslasele või piiratud maksukohustuslasele osutatakse järgmisi teenuseid:

Intellektuaalse omandi kasutada andmine või kasutamise õiguse üleandmine;  
andmetöötlus- või infoteenus;  
elektrooniliselt osutatav teenus;  
tasu eest õiguse kasutamisest loobumine;

## **Sotsiaalmaks**

Sotsiaalmaksu makstakse füüsilisele isikule töövõtu-, käsundus- või muu teenuse osutamiseks sõlmitud võlaõigusliku lepingu alusel makstud tasudelt, välja arvatud juhul, kui tasu saav isik on füüsilisest isikust ettevõtja ning tasu on saaja ettevõtlustuluks.

Sotsiaalmaksu tuleb litsentsitasult maksta juhul kui sõlmitakse leping uue teose loomiseks .

## **IO JA TÖÖÕIGUS**

IO liikide ulatuses ei ole ühtset reeglit, kellele kuuluvad tööülesannete käigus (töölepingu) loodud intellektuaalsest varast tulenevad õigused. Eraldi regulatsioon on teenuse osutamise raames (mitte töölepingule suhe) tehtud loometöö osas.

### **Autoriõigus**

Vastavalt autoriõiguse seadusele (§ 32) tekib töölepingu alusel otseste tööülesannete täitmise korras loodud teose autoril autoriõigus oma teosele, kuid autori varalised õigused lähevad üle tööandjale.

Arvutiprogrammi autoril või andmebaasi autoril, kes loob programmi või andmebaasi oma tööülesannete täitmise käigus või järgides tööandjalt saadud juhiseid, tekib autoriõigus sellele programmile või andmebaasile, kuid tööandjale kuulub ainulitsents kõigi varaliste õiguste

teostamiseks, kui lepingus ei ole ette nähtud teisiti.

Töölepingu alusel oma otseste tööülesannete täitmise korras teose loomisel on autorikollektiivi moodustamisel vaja isiku eelnevat nõusolekut tema autorikollektiivi lülitamiseks. Autorikollektiivi töös osalemisest keeldumist mõjuvatel põhjustel ei loeta töödistsipliini rikkumiseks.

Siiski võivad töötaja ja tööandja alati seadusest erinevalt kokku leppida.

Anglo-Ameerika õigussüsteemiga riikides (USA, Suurbritannia) on kasutusel Eestiga sarnane põhimõte (*work for hire*), kuid kuna sealne õigussüsteem ei tunne autori isiklikke õigusi, siis kuuluvad kõik õigused tööandjale.

Paljud Euroopa riigid (nt Saksamaa, Prantsusmaa, Soome) kasutavad aga mudelit, mille järgi peavad tööandjad õiguste ülemineku lepingus sätestama. Küll on tehtud vastavalt Euroopa Liidu direktiivile erand arvutiprogrammide autoritele, kelle õigused kuuluvad automaatselt tööandjale.

Töövõtu korras loodud teose õiguste ülemineku kohta seadus midagi ei ütle ehk enne kokkulepet pole tellijal mingeid õigusi.

### **Autoriõigusega kaasnevad õigused**

Oma otseste tööülesannete täitmise korras teoste esitamisel lähevad esitaja varalised õigused tööandjale üle ainult poolte kirjaliku kokkuleppe alusel.

### **Patent, kasulik mudel**

Kui leiutis on loodud tööülesannete täitmise raames, on õigus patenti/kasulikku taotleda ja saada omanikuks autoril, kui ei ole teisiti kokku lepitud. Seega, kui tööandja soovib, et tema oleks leiutise omanik, tuleb selles eelnevalt kokku leppida.

Igal juhul on leiutajal õigus saada õiglast tulu, see võib sisalduda ka palgas.

Töövõtu korras tekkinud leiutise õigused kuuluvad autorile või lepingu alusel sätestatud isikule.

### **Tööstusdisainilahendus**

Tööülesannete täitmisel loodud tööstusdisainilahenduse registreerimist ja omanikuks saada on tööandjal, kui lepinguga pole teisiti sätestatud.

Töövõtulepingu alusel loodud tööstusdisainilahenduse õigused kuuluvad tellijale.

### **Kaubamärk**

Kui kaubamärk on käsitletav teosena, rakenduvad lisaks autoriõiguse sätted.

### **Oskusteave**

Töötamise käigus saadud teadmised ja oskused kuuluvad töötajale, kuid töötaja peab olema tööandja suhtes lojaalne, ei tohi osutada konkurentsi ega kahjustada ärisaladust. Kui tööandja on huvitatud, et töötaja ei osutaks talle ka pärast töölepingu lõppemist konkurentsi, siis peab selle eraldi kokku leppima ning tasu maksma.

## **VAIDLUSTE LAHENDAMINE**

Kui pooled ei jõua kokkuleppele saab vaidlusi lahendada vahekohtus või kohtus.

Kohtus tsiviilvaidluse lahendamiseks tuleb reeglina pöörduda kostja elu- või asukohajärgsesse kohtusse, teatud juhtudel ka viibimiskoha järgsesse kohtusse. Tsiviilasjades lepitakse kohtualluvus sageli kokku ka lepingus.

Kui inimesel on kaebusi riigi või kohaliku omavalitsuse asutuse vastu, tuleb pöörduda

halduskohtusse.

Enne kohtusse pöördumist on mõttekas küsida nõu patendivolinikult või advokaadilt.

Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi juures tegutseb Tööstusomandi Apellatsiooni Komisjon, mis lahendab sõltumatu kohtueelse organina tööstusomandit puudutavaid vaidlusi. Komisjoni saab pöörduda kui ei olda rahul Patendiameti otsusega või keegi rikub tööstusomandi autori või omaniku õigusi.

Kui isik pole apellatsiooni komisjoni otsusega rahul, on tal õigus pöörduda kohtusse.

Autoriõiguse valdkonnaga tegeleb riiklikul tkultuuriministeeriumi meedia- ja autoriõiguse osakond. Seal tegutseb ka valitsuse nimetatud autoriõiguse asjatundjate komisjon, kelle ülesanne on õigusaktide kohaldamise praktika analüüsimine ning autoriõigusega seotud vaidluste lahendamine poolte taotlusel lepitamise teel.

## **IO JA KARISTUSÕIGUS**

Eestis on võrdlemisi suures ulatuses kriminaliseeritud IO alased õigusrikkumisi (mis tõenäoliselt vaadatakse lähiajal ümber).

Näiteks on karistusseadustiku järgi kuriteona käsitletav:

- Autorsuse rikkumine, st kui isik esineb võõra teose või leiutise autorina.
- Piraatkoopia valmistamine, st lubamatu kopeerimine levitamise eesmärgil.
- Ebaseaduslikult reprodutseeritud arvutiprogrammi valdamine.
- Teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti ebaseaduslik avalik esitamine, üldsusele näitamine, edastamine, taasedastamine või kättesaadavaks tegemine ärilisel eesmärgil.
- Õiguste rikkumist takistava tehnilise kaitsemeetme kõrvaldamine, sh sellise vahendi omamine, edasiandmine, reklaamimine.
- Patendi, kasuliku mudeli, kaubamärgi, tööstusdisainilahenduse omaniku ainuõiguse teadlik rikkumine.
- Võltsitud kaubaga kauplemine.
- Leiutise ja tööstusdisainilahenduse avalikustamine.

Väärteona on käsitletav tasulisele infoühiskonna teenusele või tasu eest edastatavale televisiooni- või raadioprogrammile või -saatele või nendele juurdepääsu võimaldavale teenusele ebaseaduslikku juurdepääsu võimaldavate seadmete või tarkvara ärilisel eesmärgil valmistamine, edasiandmine, paigaldamine, hooldamine, omamine või reklaamimine.

## **ISIKUANDMETE KAITSE**

Isikuandmete kaitse eesmärk on arvestades avaliku huviga kaitsta inimese põhiõigusi ja -vabadusi, eelkõige õigust eraelu puutumatusse.

Põhiseadus:

- Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusse.
- Igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks.

Isikuandmete kaitse põhimõtted tulenevad Euroopa Liidu direktiivist (95/46EÜ) ja isikuandmete

kaitse seadusest.

Isikuandmete kaitse seaduse järgi on isikuandmed on mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on.

**Delikaatsed isikuandmed** on:

- 1) poliitilisi vaateid, usulisi ja maailmavaatelisi veendumusi kirjeldavad andmed, välja arvatud andmed registreeritud eraõiguslike juriidiliste isikute liikmeks olemise kohta;
- 2) etnilist päritolu ja rassilist kuuluvust kirjeldavad andmed;
- 3) andmed tervises seisundi või puude kohta;
- 4) andmed pärilikkuse informatsiooni kohta;
- 5) biomeetrilised andmed (nt sõrmejälje-, peopesajälje- ja silmaaiirisekujutis ning geenandmed);
- 6) andmed seksuaalelu kohta;
- 7) andmed ametiühingu liikmelisuse kohta;
- 8) andmed süüteo toimepanemise või selle ohvriks langemise kohta enne avalikku kohtuistungit või õigusrikkumise asjas otsuse langetamist või asja menetluse lõpetamist.

Isikukood ei ole delikaatsed isikuandmed.

### **Isikuandmete töötlemine**

Isikuandmete töötlemine on iga isikuandmetega tehtav toiming, sealhulgas isikuandmete kogumine, salvestamine, korrastamine, säilitamine, muutmine ja avalikustamine, juurdepääsu võimaldamine isikuandmetele, päringute teostamine ja väljavõtete tegemine, isikuandmete kasutamine, edastamine, riskasutamine, ühendamine, sulgemine, kustutamine või hävitamine, või mitu eelnimetatud toimingut, sõltumata toimingute teostamise viisist ja kasutatavatest vahenditest.

### **Isikuandmete töötlemise põhimõtted**

Isikuandmete töötlemisel on kohustuslik järgida põhimõtteid:

- 1) **seaduslikkuse põhimõte** – isikuandmeid võib koguda vaid ausal ja seaduslikul teel;
- 2) **eesmärgikohasuse põhimõte** – isikuandmeid võib koguda üksnes määratletud ja õiguspäraste eesmärkide saavutamiseks ning neid ei või töödelda viisil, mis ei ole andmetöötluse eesmärkidega kooskõlas;
- 3) **minimaalsuse põhimõte** – isikuandmeid võib koguda vaid ulatuses, mis on vajalik määratletud eesmärkide saavutamiseks;
- 4) **kasutuse piiramise põhimõte** – isikuandmeid võib muudel eesmärkidel kasutada üksnes andmesubjekti nõusolekul või pädeva organi loal;
- 5) **andmete kvaliteedi põhimõte** – isikuandmed peavad olema ajakohased, täielikud ning vajalikud seatud andmetöötluse eesmärgi saavutamiseks;
- 6) **turvalisuse põhimõte** – isikuandmete kaitseks tuleb rakendada turvameetmeid, et kaitsta neid tahtmatu või volitamata töötlemise, avalikuks tuleku või hävimise eest;
- 7) **individuaalse osaluse põhimõte** – andmesubjekti tuleb teavitada tema kohta kogutavatest andmetest, talle tuleb võimaldada juurdepääs tema kohta käivatele andmetele ja tal on õigus nõuda ebatäpsuste või eksitavate andmete parandamist.

### **Nõusolek andmete töötlemiseks**

Isikuandmete töötlemine on lubatud üksnes andmesubjekti nõusolekul, v.a otseselt seaduses tulenevad erandid. Kusjuures on igal ajal õigus taoline nõusolek tagasi võtta.

Nõusolek kehtib üksnes juhul, kui see tugineb vabal tahtel. Nõusolekus peavad olema selgelt määratletud andmed, mille töötlemiseks luba antakse, andmete töötlemise eesmärk ning isikud, kellele andmete edastamine on lubatud, samuti andmete kolmandatele isikutele edastamise tingimused ning andmesubjekti õigused tema isikuandmete edasise töötlemise osas. Vaikimist või tegevusetust nõusolekuks ei loeta. Nõusolek võib olla osaline ja tingimuslik.

Nõusolek peab olema kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis, välja arvatud juhul, kui vorminõude järgmine ei ole andmetöötluse erilise viisi tõttu võimalik.

Vaidluse korral eeldatakse, et inimene ei ole oma isikuandmete töötlemiseks nõusolekut andnud. Andmesubjekti nõusoleku tõendamise kohustus on isikuandmete töötlejal.

### **Nõusolekuta töötlemine**

Kui andmesubjekt on oma isikuandmed avalikustanud ise, andnud seaduse kohase nõusoleku nende avalikustamiseks või kui avalikustatakse seaduse, siis ei kohaldata isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid nõudeid töötlemise registreerimiseks.

Isikuandmeid võib ilma andmesubjekti nõusolekuta **ajakirjanduslikul eesmärgil** töödelda ja avalikustada meedias, kui selleks on ülekaalukas avalik huvi ning see on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega. Andmete avalikustamine ei tohi ülemääraselt kahjustada andmesubjekti õigusi.

Isikute **krediitvõimelisuse hindamise** eesmärgil kolmandatele isikutele edastamiseks mõeldud isikuandmete töötlemine on lubatud üksnes juhul, kui:

- 1) kolmandal isikul on isikuandmete töötlemiseks õigustatud huvi;
- 2) isikuandmete edastaja on tuvastanud kolmanda isiku õigustatud huvi, kontrollinud edastatavate andmete õigsust ning registreerinud andmeedastuse.

Sellisel eesmärgil andmete kogumine ei ole lubatud, kui:

- 1) tegemist on delikaatsete isikuandmetega;
- 2) see kahjustaks ülemääraselt andmesubjekti õigustatud huve;
- 3) lepingu rikkumisest on möödunud vähem kui 30 päeva;
- 4) kohustuse rikkumise lõppemisest on möödunud rohkem kui kolm aastat.

Avalikus kohas toimuva heli- või pildimaterjalina jäädvustamise puhul avalikustamise eesmärgil asendab andmesubjekti nõusolekut tema teavitamine sellises vormis, mis võimaldab tal heli- või pildimaterjali jäädvustamise faktist aru saada ja enda jäädvustamist soovi korral vältida. Teavitamiskohustus ei kehti avalike ürituste puhul, mille avalikustamise eesmärgil jäädvustamist võib mõistlikult eeldada.

Andmesubjektil on õigus igal ajal nõuda isikuandmete avalikustajalt isikuandmete avalikustamise lõpetamist, välja arvatud juhul, kui avalikustamine toimub seaduse alusel ning andmete jätkuv avalikustamine ei kahjusta ülemääraselt andmesubjekti õigusi.

Isikuandmete avalikustajalt ei saa nõuda avalikustamise lõpetamist selliste andmekandjate suhtes, mille üle andmete avalikustajal puudub nõude esitamise ajal kontroll.

### **Isikuandmete töötleja**

Isikuandmete töötleja on füüsiline või juriidiline isik, riigi- või kohaliku omavalitsuse asutus, kes töötleb või kelle ülesandel töödeldakse isikuandmeid.

Töötleja on kohustatud kindlaks määrama:

- 1) isikuandmete töötlemise eesmärgid;
- 2) töödeldavate isikuandmete koosseisu;
- 3) isikuandmete töötlemise korra ja viisi;
- 4) isikuandmete kolmandatele isikutele edastamise lubamise.

Isikuandmete töötleja (*vastutav töötleja*) võib volitada andmeid töötleva teist isikut (*volitatud töötleja*), kui õigusaktist ei tulene teisiti, sel juhul ei ole tegemist kolmanda isikuga.

Sisuliselt on vastutava töötleja näol tegemist vastava andmekogu omanikuga. Volitatud töötleja on seevastu isik või asutus, kes töötleb andmeid vastutava töötleja ülesandel haldusakti või lepingu alusel (Andmekaitse Inspektsiooni koduleht [www.dp.gov.ee](http://www.dp.gov.ee)).

### **Isikuandmete töötlemine teadusuuringu või riikliku statistika vajadusteks**

Andmesubjekti nõusolekuta võib teadusuuringu või riikliku statistika vajadusteks töödelda andmesubjekti kohta käivaid andmeid üksnes kodeeritud kujul. Enne isikuandmete üleandmist teadusuuringu või riikliku statistika vajadustel töötlemiseks asendatakse isiku tuvastamist võimaldavad andmed koodiga. Tagasikodeerimine ja selle võimalus on lubatud ainult täiendavate teadusuuringute või riikliku statistika vajadusteks. Isikuandmete töötleja määrab nimeliselt isiku, kellel on ligipääs tagasikodeerimist võimaldavatele andmetele.

### **Isikuandmete töötlemise nõuded**

Isikuandmete töötleja on isikuandmete töötlemisel kohustatud:

- 1) eesmärkide saavutamiseks mittevajalikud isikuandmed viivitamata kustutama või sulgema,
- 2) tagama, et isikuandmed on õiged ja, kui see on eesmärkide saavutamiseks vajalik;
- 3) mittetäielikud ja ebaõiged isikuandmed sulgema ning nende täiendamiseks ja parandamiseks võtma viivitamata kasutusele vajalikud abinõud;
- 4) ebaõiged andmed säilitama märkusega nende kasutamise aja kohta koos õigete andmetega;
- 5) isikuandmed, mille õigsus on vaidlustatud, sulgema kuni andmete õigsuse kindlakstegemiseni või õigete andmete väljaselgitamiseni;
- 6) isikuandmete parandamise korral viivitamata teavitama sellest kolmandaid isikuid, kellelt isikuandmed saadi või kellele isikuandmeid edastati, kui see on tehniliselt võimalik ega too kaasa ebaproportsionaalselt suuri kulutusi.

Isikuandmete töötleja on kohustatud kasutusele võtma **organisatsioonilised, füüsilised ja infotehnilised turvameetmed** isikuandmete kaitseks:, sh

- 1) vältima kõrvaliste isikute ligipääsu isikuandmete töötlemiseks kasutatavatele seadmetele;
- 2) ära hoidma andmete omavolilist lugemist, kopeerimist ja muutmist andmetöötlussüsteemis, samuti andmekandjate omavolilist teisaldamist;
- 3) ära hoidma isikuandmete omavolilist salvestamist, muutmist ja kustutamist ning tagama, et tagantjärele oleks võimalik kindlaks teha, millal, kelle poolt ja milliseid isikuandmeid salvestati, muudeti või kustutati või millal, kelle poolt ja millistele isikuandmetele andmetöötlussüsteemis juurdepääs saadi;
- 4) tagama, et igal andmetöötlussüsteemi kasutajal oleks juurdepääs ainult temale töötlemiseks lubatud isikuandmetele ja temale lubatud andmetöötluseks;
- 5) tagama andmete olemasolu isikuandmete edastamise kohta: millal, kellele ja millised isikuandmed edastati, samuti selliste andmete muutusteta säilimise;
- 6) tagama, et isikuandmete edastamisel andmesidevahenditega ja andmekandjate transportimisel ei toimuks isikuandmete omavolilist lugemist, kopeerimist, muutmist või kustutamist;
- 7) kujundama ettevõtte, asutuse või ühenduse töökorralduse niisuguseks, et see võimaldaks täita andmekaitse nõudeid.

Isikuandmete töötleja on kohustatud pidama arvestust isikuandmete töötlemisel kasutatavate tema kontrolli all olevate seadmete ja tarkvara üle, dokumenteerides andmeid:

### **Delikaatsete andmete töötlemise registreerimise kohustus**

Delikaatsete isikuandmete töötlemiseks tuleb taotleda luba Andmekaitse Inspeksioonis. Inspeksioon kontrollib töötleja vastavust nõuetele ja annab välja 5 aastat kehtiva loa.

Luba ei pea taotlema, kui andmeid töötleb kindlatele nõuetele vastav sõltumatu isik (isikuandmete kaitse eest vastutava isik) ja sellest on inspeksiooni teatatud. Selline vastutav isik on oma tegevuses sõltumatu isikuandmete töötlejast ning kontrollib, et isikuandmete töötleja töötleb isikuandmeid nõuetekohaselt ja peab andmetöötlemiste registrit.

### **Karistused**

Delikaatsete isikuandmete töötlemise registreerimiskohustuse, isikuandmete kaitse turvameetmete või isikuandmete töötlemise muude nõuete eiramise eest karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut (kuni 18 000 krooni). Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 500 000 krooni.

Muude nõuete rikkumise eest teeb Andmekaitse Inspeksioon ettekirjutuse ja kui seda ei täideta, siis karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või juriidilist isikut rahatrahviga kuni 500 000 krooni.

## **INFOÜHISKONNA TEENUS**

Infoühiskonna teenuse seaduse (InfoTS) kohaselt on infoühiskonna teenus teenus, mida osutatakse majandus- või kutsetegevuse raames teenuse kasutaja otsesel taotlusel ja mille puhul andmeid töödeldakse, säilitatakse ja edastatakse digitaalkujul andmete töötlemiseks ja säilitamiseks mõeldud elektrooniliste vahendite abil, kusjuures osapooled ei viibi üheaegselt samas kohas.

Infoühiskonna teenus peab olema täielikult üle kantud, edastatud ja vastu võetud elektrooniliste sidevahendite abil. Infoühiskonna teenus ei ole faksi ja telefonikõne abil edastatud teenus ning ringhääling ringhäälinguseaduse tähenduses.

Et teenuse osutamisele kohaldada InfoTS sätteid peab seega teenus vastama tingimustele:

- Pooled pole füüsiliselt kohal,
- teenust osutatakse elektroonilise vahendiga,
- teenust osutatakse majandus- või kutsetegevus käigus (reeglina tasuline).

Näiteks on infoühiskonna teenus elektrooniline pangandusteenus, veebimajutus, interneti ajakirjandus, e-turundus, e-poed, andmetöötlemine, broneerimissüsteemid jms.

Nõuded teenuse osutajale

Teenuse osutaja on kohustatud tegema kasutajale kättesaadavaks vähemalt järgmise teabe:

- 1) teenuse osutaja nime, registrikoodi ja vastava registri nime, teenuse osutaja aadressi ja muud kontaktandmed, sealhulgas elektronposti aadressi;
- 2) registreeringu numbri või tegevusloa numbri;
- 3) viidete puhul teenuse tasu suurusele teabe selle kohta, kas need sisaldavad makse ja tarnekulusid.

### **Kommertstedaanne**

Kommertsteadaanne on igat liiki teabe edastus, mis on kavandatud otseselt või kaudselt edendama teenuse osutaja nimel kaupade või teenuste pakkumist või tõstma teenuse osutaja mainet.

Igal juhul peab selline teadaanne:

- 1) olema selgelt tuvastatav kommertsteadaandena;
- 2) võimaldama selgelt tuvastada isikut, kelle nimel kommertsteadaanne esitatakse;
- 3) võimaldama selgelt tuvastada müügiedenduspakkumisi, sealhulgas allahindlusi, autasusid ja kingitusi ning müügiedendusvõistlusi- ja mängu;
- 4) selgelt esitama käesoleva lõike punktis 3 nimetatud müügiedenduspakkumiste ja kaubanduslike loteriide osalemistingimusi.

Kommertsteadaanne ei ole:

- 1) teave, mis võimaldab otseselt juurdepääsu füüsilise või juriidilise isiku tegevusele, sealhulgas domeeninimi või elektronposti aadress;
- 2) teenuse osutaja maine kohta või teenuse osutaja pakutava kauba või teenuse kohta teenuse osutajast sõltumatult esitatud teave.

Teenuse osutaja võib saata **füüsilisele isikule** üldkasutatava andmesidevõrgu abil digitaalkujul kommertsteadaannet vaid järgmistel tingimustel:

- 1) aadressaadi eelneval nõusolekul;
- 2) kui aadressaadile antakse selgelt ja arusaadavalt teada, kuidas edaspidi kommertsteadaannete saamisest keelduda;
- 3) kui aadressaadile tagatakse võimalus üldkasutatava andmesidevõrgu abil oma keeldumisõigust realiseerida.

Teenuse osutaja peab registreerima aadressaadi nõusoleku või keeldumise ning nõusoleku olemasolu tõendamise kohustus on teenuse osutajal.

Kommertsteadaandeid võib saata juriidilistele isikutele.

### **Võlaõigusseadus**

VÕSis on rida erandeid, mida majandus- või kutsetegevuse käigus tegutsev isik peab tarbijaga tehinguid tehes arvestama. Tarbija on füüsiline isik, kes teeb tehingu, mis ei seonu tema majandus- või kutsetegevuse läbiviimisega.

Sidevahendi vahendusel võib pakkumise edastada tarbija faksile ja telefoni automaatvastajale või elektronpostiaadressile üksnes tarbija eelneval nõusolekul. Muid individuaalset suhtlemist võimaldavaid sidevahendeid võib pakkumise edastamiseks kasutada, kui tarbija ei ole nende kasutamist sõnaselgelt keelanud.

## **AVALIK TEAVE**

Avaliku teabe regulatsiooni eesmärk on tagada üldiseks kasutamiseks mõeldud teabele avalikkuse ja igaühe juurdepääsu võimalus, lähtudes demokraatliku ja sotsiaalse õigusriigi ning avatud ühiskonna põhimõtetest, ning luua võimalused avalikkuse kontrolliks avalike ülesannete täitmise üle.

Avalik teave on mis tahes viisil ja mis tahes teabekandjale jäädvustatud ja dokumenteeritud teave, mis on saadud või loodud seaduses või selle alusel antud õigusaktides sätestatud avalikke ülesandeid täites. Sellisele teabele võib juurdepääsu piirata üksnes seaduses selgesõnaliselt mainitud erandi.

Juurdepääsu teabele võimaldatakse teabe avaldamise või teabenõude täitmisega.

Kui teave ei ole dokumenteeritud, siis on isikul õigus pöörduda riigiasutuse poole märgukirja või selgitustaotlusega (vt märgukirjale ja selgitustaotlusele vastamise seadus<sup>6</sup>).

**Märgukiri** tähendab pöördumist, kus isik teeb ettepanekuid asutuse töö korraldamiseks või valdkonna arengu kujundamiseks või annab adressaadile teavet.

**Selgitustaotlusega** taotleb isik teavet, mille andmiseks on vajalik adressaadi käsutuses oleva teabe analüüs, süntees või lisateabe kogumine või teatud juhtudel õiguslase selgituse andmist.

Avalikule teabele juurdepääsu võimaldamise põhimõtted:

- juurdepääs tuleb tagada igaühele võimalikult kiirel ja hõlpsal viisil.
- peab olema tagatud isiku eraelu puutumatus;
- tasuta, välja arvatud juhul, kui teabe väljastamisega seotud otseste kulutuste eest maksmine on seadusega ette nähtud.
- Igaühel on õigus vaidlustada teabele juurdepääsu piiramist, kui selline piirang rikub tema õigusi ja vabadusi.

Teabevaldaja on:

1) riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutus;

2) avalik-õiguslik juriidiline isik;

3) eraõiguslik juriidiline isik ja füüsiline isik kui:

- isik täidab seaduse, haldusakti või lepingu alusel avalikke ülesandeid, sealhulgas osutab haridus-, tervishoiu-, sotsiaal- või muid avalikke teenuseid, (teabe osas, mis puudutab nende ülesannete täitmist);

- ettevõtja on kaubaturul valitsevas seisundis, omab eri- või ainuõigust või loomulikku monopoli;

- kui isik täidab riigi või kohaliku omavalitsuse eelarvest avalike ülesandeid või kasutab toetusena antud vahendeid.

Teabevaldaja on kohustatud pidama dokumendiregistrit.

### **Juurdepääsu piirangud**

Piiratud juurdepääsuga teave on teave, millele juurdepääs on seadusega kehtestatud korras piiratud.

Teabevaldaja on kohustatud tunnistama asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teabeks:

1) süüteomenetluses kogutud teabe, välja arvatud vastavalt väärteomenetluse seadustikus ja kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud tingimustel avaldatava teabe;

2) riikliku järelevalve menetluse käigus kogutud teabe kuni selle kohta tehtud otsuse jõustumiseni;

3) teabe, mille avalikuks tulek kahjustaks riigi välissuhtlemist;

4) teabe kaitseväge üksuste relvastuse ja varustuse tabelite ning relvastuse ja varustuse hulga kohta, kui selline teave ei ole riigisaladus või salastatud välisteave;

---

<sup>6</sup> RT I 2004, 81, 542; RT I 2007, 12, 66

- 5) kaitseväe valdusse sõjalise valmisoleku tõstmisel ja mobilisatsiooni korral üleantava riigivara kohta käiva teabe;
- 6) teabe riigikaitse sundkoormise kohta;
- 7) teabe, mille avalikuks tulek ohustaks muinsuskaitse all olevat objekti või muuseumikogusse kuuluvat museaali;
- 8) teabe, mille avalikuks tulek ohustaks kaitseala või kaitsealuse liigi ning tema elupaiga või kasvukoha säilimist;
- 9) teabe turvasüsteemide, turvaorganisatsiooni või turvameetmete kirjelduse kohta;
- 10) teabe tehnoloogiliste lahenduste kohta, kui sellise teabe avalikuks tulek kahjustaks teabevaldaja huve või sellise teabe asutusesiseseks kasutamiseks tunnistamine on ette nähtud eraõigusliku isikuga sõlmitud lepingus;
- 11) teabe, mis sisaldab delikaatseid isikuandmeid;
- 12) teabe, mis sisaldab isikuandmeid, kui sellisele teabele juurdepääsu võimaldamine kahjustaks oluliselt andmesubjekti eraelu puutumatus;
- 13) teabe, mis sisaldab perekonnaelu üksikasju kirjeldavaid andmeid;
- 14) teabe sotsiaalabi või sotsiaalteenuste osutamise taotlemise kohta;
- 15) teabe, mis kirjeldab isiku vaimseid või füüsilisi kannatusi;
- 16) isiku kohta seoses maksustamisega kogutud teabe, välja arvatud teabe maksuvõlgnevuste kohta;
- 17) teabe, mille avalikustamine võib kahjustada ärisaladust;
- 18) siseauditi aruanded enne nende kinnitamist asutuse juhi poolt.

Juurdepääsu piirangu saab kehtestada asutuse juht ja see peab olema kindla tähtajaline.